

Utjecaj franjevačkog samostana i knjižnice na razvoj vukovarske kulture

Jožef, Jelena

Master's thesis / Diplomski rad

2015

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Department of Cultural studies / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Odjel za kulturologiju**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:156:799735>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-22**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the diploma theses of the Department of Cultural Studies, Josip Juraj Strossmayer University of Osijek](#)

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA

U OSIJEKU

ODJEL ZA KULTUROLOGIJU

DIPLOMSKI RAD

*Povijesni utjecaj Franjevačkog samostana i knjižnice na razvoj
vukovarske kulture*

Osijek, 2015.

Jelena Jožef

SAŽETAK

Bez obzira na stradavanja u požarima, ratnim sukobima te pustošenjima u Hrvatskoj možemo vidjeti kako franjevački samostani i knjižnice, čuvaju bogata spremišta građe prošlosti te sadašnjosti: zbirke rukopisnih i tiskanih knjiga. Svjedoče o velikom zanimanju za sve što se u svijetu stvara, promišlja, piše te objavljuje. U ovom rada možete pogledati povijest utjecaj franjevačkog samostana i knjižnice na kulturu grada Vukovara.

Rad je obrađen u pet glavnih poglavlja. Prvo upoznavanje s terminologijom specijalnih knjižnica, zaštita građe te odnos koji je Crkva ostvarila s kulturnom baštinom. Drugo poglavlje prikazuje grad Vukovar, biografiju Franje Asiškog, te kratku povijest franjevaca u Hrvatskoj. Slijedeće poglavlje se odnosi na franjevački samostan, njegovu povijest, arhitekturu, položaj te sami rad i utjecaj koji je samostan imao na vukovarskom području. Što se pretače u poglavlje koje govori o samoj knjižnici samostana u Vukovaru, njejoj građi i zbirci, kratkom katalog najznačajnijih djela te utjecaju koji je knjižnica ostvarila djelovanjem uz samostan na vukovarskom području. Isto tako poglavlje prikazuje sadržajnost i važnost franjevačke knjižnice kao jedno od izvora utjecaja na kulturu grada Vukovara. Završno poglavlje je ostavljeno prikazujući franjevce vukovarce koji su bili pisci, pišući djela na hrvatskom i latinskom te sveobuhvatni intervju s fra Ivom Jagodićem o utjecaju franjevačkog samostana i knjižnice.

Koliko god da je već pisano i istraživano o franjevačkom samostanu i knjižnici u Vukovaru vjerujem da svojim radom mogu pridonijeti novi pogled na povijesni utjecaj franjevačkog samostana i knjižnice na razvoj vukovarske kulture.

SADRŽAJ

UVOD	3
1. Prije svega	4
1.1. Specijalne knjižnice kao izvor znanja	4
1.2. Specijalne knjižnice i zaštita građe	5
1.3. Odnos crkve prema kulturi	8
2. O Vukovaru i franjevcima	11
2.1. Grad Vukovar	11
2.1.1. Kratka povijest grada	11
2.1.2. Obrisu Kršćanstva	12
2.2. Franjo Asiški – začetnik franjevacu.....	14
2.3. Početak franjevacu u Hrvatskoj.....	15
3. Franjevački samostan u Vukovaru	17
3.1. Povijest franjevacu u Vukovaru	17
3.2. Arhitektura i položaj	19
3.3. Rad i utjecaj franjevačkog samostana	21
4. Knjižnica franjevačkog samostana u Vukovaru	23
4.1. Građa i zbirke	23
4.2. Katalog	24
4.2.1. Rukopisi	24
4.2.2. Tiskana djela	26
4.3. Rad i utjecaj knjižnice franjevačkog samostana	30
5. Zanimljivost o vukovarskim franjevcima	33
5.1. Franjevci vukovarci – pisci	33
5.1.1. Hrvatski	33
5.1.2. Latinski	34
5.2. Intervju s fra Ivicom Jagodićem	35
ZAKLJUČAK	38
LITERATURA	39
PRILOZI	41

UVOD

Možemo vidjeti kako franjevački samostani i knjižnice u Hrvatskoj bez obzira na stradavanja u požarima, ratnim sukobima te pustošenjima, i dalje čuvaju bogata spremišta građe prošlosti te sadašnjosti: zbirke rukopisnih i tiskanih knjiga. Ona svjedoče o velikom zanimanju za sve što se u svijetu stvara, promišlja, piše te objavljuje. Svrha ovog diplomskog rada jeste kroz povijest predočiti utjecaj franjevačkog samostana i knjižnice na kulturu grada Vukovara.

Rad sam obradila tako da sam ga podijelila u pet glavnih poglavlja. Prvo poglavlje sadrži terminologiju specijalnih knjižnica, zaštitu građe te odnos koji je Crkva ostvarila s kulturnom baštinom. Drugo poglavlje prikazuje osvrt grada Vukovara, mjesto na kojoj se nalazi franjevački samostan i knjižnica. Uz navedeno, nalazi se biografija Franje Asiškog, kao začetnika franjevačkog reda te kratka povijest franjevacu u Hrvatskoj. Slijedeće poglavlje se odnosi na franjevački samostan, njegovu povijest, arhitekturu, položaj te sami rad tj. utjecaj koji je samostan imao na vukovarskom području. Četvrto poglavlje nadopunjuje se uz prijašnje jer približava samu knjižnicu samostana u Vukovaru, njenu građu i zbirku, kratki katalog najznačajnijih djela te utjecaj koji je knjižnica ostvarila djelovanjem uz samostan na vukovarskom području. Isto tako poglavlje prikazuje sadržajnost i važnost franjevačke knjižnice kao jedno od izvora utjecaja na kulturu grada Vukovara. Što se tiče zadnjeg poglavlja, ono je ostavljeno prikazujući franjevci pisci koji su pisali na hrvatskom i latinskom te sveobuhvatni intervju s fra Ivom Jagodićem o utjecaju franjevačkog samostana i knjižnice.

Stoga, bez obzira koliko je već pisano i istraživano o franjevačkom samostanu i knjižnici u Vukovaru vjerujem da svojim radom mogu pridonijeti novi pogled na povijesni utjecaj franjevačkog samostana i knjižnice na razvoj vukovarske kulture.

1. Prije svega

1.1. Specijalne knjižnice kao izvor znanja

Specijalne knjižnice, ovisno o svom osnivaču, mogu biti knjižnice državnih tijela, bolničke/medicinske knjižnice, knjižnice stručnih i znanstvenih ustanova i udruga (stručne udruge i znanstvena društva), knjižnice u gospodarstvu (industriji i trgovini), knjižnice u medijima i vjerskim zajednicama i slično.¹ Danas, knjižnice vjerskih zajednica isto tako pripadaju grupi specijalnih knjižnica. Kao i knjižnice drugih ustanova, potpuno su ovisne o svome osnivaču, koji odlučuje o veličini knjižnice, osoblju, njenim uslugama, veličini fonda, i drugomu. Unutar Republike Hrvatske najbrojnije su knjižnice Katoličke crkve, bilo te knjižnice u vlasništvu brojnih crkvenih redova ili upravno-teritorijalnih zajednica, kao što su to nadbiskupijske, biskupijske, župne, sjemenišne i druge knjižnice. Prema tome, svaka manja zajednica unutar Katoličke crkve, ima svoju knjižnicu i za njezin rad je odgovorna svojim osnivačima, odnosno provinciji koja ju je osnovala. Za rad i poslovanje knjižnice zadužuje se redovnik koji u pravilu ima obvezu podnositi izvješće o radu.

Franjevačke knjižnice svoje svakodnevno poslovanje uglavnom financiraju same, no dobivaju se i neka nepovratna sredstva od nadležnog ministarstva kulture. Svaka provincija financira rad svoje knjižnice. Nažalost, sve ove knjižnice susreću se s nedostatkom financijskih sredstava. Upisom u registar kulturnih dobara knjižnice ulaze u sustav državne skrbi, tj. u sustav financiranja od strane države po pitanju zaštite i očuvanja kulturnog dobra, što im omogućuje državnu skrb odnosno dodatna financijska sredstva.

Na prikupljanje i čuvanje građe unutar franjevačkih knjižnica utjecale su i promjene odnosa prema čuvanju i sabiranju knjiga unutar samostana i crkvenih redova. Primjerice, kako franjevci, prema svojem Pravilu, ne smiju imati ništa u svojem vlasništvu, pa tako ni knjige, takve odluke su ih oslobađale obaveze da nabavljaju knjige za vlastitu upotrebu i prenose ih sa sobom u mjesto svoga boravka ili djelovanja. U svakom samostanu učitelji i propovjednici bi morali naći knjige koje su im potrebne za rad. Kasnije propisi obvezuju gvardijane samostana da uspostave knjižnice kako bi se knjige čuvale na prikladnom mjestu i bile dostupne učiteljima i propovjednicima. Budući da su samostanske knjižnice tijekom godina bile zanemarene, papa Inocent naredio je svim provincijalima da se sve knjige nakon smrti franjevaca moraju smjestiti u zajedničku knjižnicu, zabranjeno je bilo otuđivati knjige

¹ STANDARDI za specijalne knjižnice u Republici Hrvatskoj (nacrt), članak 1, stavak 4.

preminulih redovnika ili iz drugih samostana. Svake se godine izdvajalo 200 zlatnika za nabavu novih knjiga i uređenje samostanskih knjižnica. Gvardijan bi imenovao jednoga redovnika, po mogućnosti propovjednika, za brigu o knjižnici i knjigama. Odnos između knjižnice, učitelja i propovjednika je bila takva da su se vlastite knjige predavale knjižnici, ali su im bile dostupne na korištenje, čak ako je bilo potrebno i na duže od mjesec dana. Svi su korisnici bili dužni knjige vraćati na vrijeme i morali su poštivati odluke. Ukoliko to ne bi činili, mogli su biti izopćeni ili im je mogla biti oduzeta služba, što je dokaz koliko su ozbiljno franjevci pristupili novim odlukama. Isto tako, svaka provincija imala je i svoje posebne zakonike kojima je regulirala upravljanje knjižnicama. Stoga ovime valja istaknuti razmatranje D. Kušena koji navodi: „koliko je od presudne važnosti bilo u prošlosti stvoriti, primjereno odlagati i brižno čuvati svjedočanstvo tih vremena, toliko je važno i danas u suvremenom okruženju povesti računa o daljnjem očuvanju toga segmenta naše pisane kulturne baštine, njegovom evidentiranju, eventualnoj restauraciji i konzervaciji te daljnjem primjerenom čuvanju i korištenju“ (Kušen 2006).

Knjižnice su osnivane u svim franjevačkim samostanima, a potrebe učitelja i propovjednika kao i osnivanje visokih učilišta i škola u sklopu samostana glavni su pokazatelji kada su i gdje nastale knjižnice u pojedinim franjevačkim samostanima, te vrijednost današnjih knjižnica. Stoga u samostanima u kojima su bile škole i visoka učilišta fond knjižne građe bio je još veći i vredniji. Ovdje možemo vidjeti primjer kako jedan dio knjižne građe u samostanima u Slavoniji tiskan je u franjevačkoj tiskari u Osijeku. Što potvrđuje da sama tiskara je nastala za potrebe profesora franjevačkih visokih škola 1735. godine. Osim što građa u knjižnicama pokazuje kakvo je bilo školstvo, ukazuje i na razvoj tiskarstva u Slavoniji. Iako su franjevci imali veliki utjecaj na razvoj školstva, vladinom odredbom brojni samostani i škole su zatvoreni. Što je uzrokovalo na nekakvo stagniranje unutar knjižnica franjevačkih samostana.

1.2. Specijalne knjižnice i zaštita građe

Zaštita građe dio je poslanja knjižnica koje prikupljaju, čuvaju i daju građu na korištenje. *Zaštita knjižnične građe može se definirati kao ukupnost koraka koji se poduzimaju za dobrobit (informacijskog) objekta koji se želi zaštititi.*² Svaka knjižnica, pa tako i samostanska, mora poduzeti sve potrebne aktivnosti da bi zaštitila i očuvala svoju

² Hasenay, D.; Krtelić, M. Uloga ispitivanja stanja fonda u zaštiti knjižničnih zbirki. // Knjižničarstvo: glasnik društva knjižničara Slavonije i Baranje. 11-12, 1-2 (2007.-2008.), str. 83.

građu. Aktivnosti koje obuhvaćaju pojam zaštite odnose se na *strateško i financijsko planiranje aktivnosti, primjenu zakonske regulative, prenošenje i primjenu osnovnih znanja i vještina o skrbi za građu, edukaciju korisnika, primjenu metoda i tehnika preventivne zaštite te prema potrebi i metode konzervacije i restauracije.*³

Čuvanje i zaštita knjižnične građe je jedna od osnovnih zadaća knjižnica, briga o svakom primjerku iz vlastitog fonda. Knjižnični fond je osnovno sredstvo u svakoj knjižnici, koji zahtjeva neprestano održavanje. Jer materijal od kojega je knjižnična građa napravljena ima ograničeni vijek trajanja i podložan je različitim štetnim djelovanjima. Bez obzira na vrstu knjižnice, svaka je knjižnica dužna zaštititi svoje zbirke i učiniti ih dostupnima. Mjere za zaštitu knjižnične građe su administrativno tehničke, preventivne i kurativne (liječenje, saniranje oštećenja). Najveće opasnosti za knjižničnu građu može biti priroda same građe, prirodne katastrofe i one koje prouzroči čovjek, okolina u kojoj se građa čuva te način postupanja s građom.

Prema starosti, vrsti i veličini same knjižnice, prema materijalu od kojeg su nastali i tehnici kojom su načinjeni objekti koje susrećemo u fondu, dijele se:

1. rukopisi na pergameni
2. rukopisi na papiru
3. dokumenti pisani pisaćim strojem
4. građa umnožena raznim repro-tehnikama
5. tiskane publikacije
6. grafike, crteži olovkom, lavirani crteži
7. akvareli
8. razni otisci (oleografija, litografija, bakrorezi, bakropisi, drvorezi)
9. umjetnički plakati, plakati, dopisnice
10. zemljopisne karte, atlasi i globusi

³ Hasenay, D.; Krtelić, M. Uloga ispitivanja stanja fonda u zaštiti knjižničnih zbirki. // Knjižničarstvo: glasnik društva knjižničara Slavonije i Baranje. 11-12, 1-2 (2007.-2008.), Str. 83.

11. zvučni dokumenti

12. mikrofilmovi, fotokopije, xerox-kopije, fotografije

Pravilnik o zaštiti knjižne građe prikazuje mjere zaštite i očuvanja knjižnične građe, uvjete čuvanja, način pohrane i oblici korištenja. Postupak popisivanja i vrjednovanja građe koja ima svojstva kulturnoga dobra ili za koju je doneseno rješenje o preventivnoj zaštiti, odnosno rješenje o utvrđivanju svojstva kulturnoga dobra. Uvjeti i način korištenja, stručnog održavanja te zaštite i očuvanja te građe (Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara), sigurnost zgrada, plan mjera zaštita, uvjeti čuvanja građe i drugo. Osnovne mjere zaštite odnose se na poplave, požare, provale, elementarne nepogode, ratna razaranja. Koja se sprječavaju postavljanje odgovarajućih sigurnosnih sustava (protuprovalnih, vodovodnih, protupožarnih), redovitim održavanjem sustava i instalacija. Što vodi do plana mjera za slučaj opasnosti u svakoj knjižnici (prema pravilniku o zaštiti...). Ustanove za zaštitu kulturnih dobara mogu biti restauratorski zavodi ili druge restauratorske ustanove, muzeji, galerije, knjižnice te druge ustanove u kulturi koje obavljaju poslove u svezi sa čuvanjem, obnovom i zaštitom kulturnih dobara. Javne ustanove u kulturi koje u okviru svoje djelatnosti obavljaju poslove čuvanja, proučavanja i stručnog održavanja kulturnih dobara, dužne su nadležnom tijelu dostavljati izvješće o stanju kulturnih dobara te godišnje izvješće o restauriranju i konzerviranju građe koja se nalazi u njihovim zbirkama ili su im povjerene na čuvanje i upravljanje.

Unatoč nastojanjima da se građa obnovi i otvori javnosti, veliki broj samostanskih knjižnica diljem zemlje, nije uređen i građa u njima propada zbog nedostatka sredstava, neadekvatnog prostora u kojem se građa čuva, nedostatak stručnog znanja redovnika koji se brinu o građi kao i nedostatak zakonskih regulativa kojima bi samostanska građa bila prepoznata kao dio nacionalne baštine jer, iako je građa povjerena redovnicima, odgovornost nije samo njihova. Odgovornost o brizi samostanskih knjižnica je i na Ministarstvu kulture, tj. Upravi za zaštitu kulturne baštine, Upravi za knjigu i knjižnice, Upravi za kulturni razvitak kao i na dva vijeća koja imaju prvenstveno savjetodavnu funkciju, Hrvatsko vijeće za kulturna dobra i Hrvatsko knjižnično vijeće. Navedena tijela trebaju samostanskim knjižnicama pružati svu potrebnu potporu jer je u njima pohranjena građa koja su dio kulturne baštine i kulturnog dobra te je kao takva od iznimnog nacionalnog značaja. Isto tako Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu ima važnu ulogu u organizaciji zaštite u svim knjižnicama te potiče i

provodi primarnu i preventivnu zaštitu. Unutar Hrvatskog zavoda za knjižničarstvo pri Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici djeluje savjetnik za baštinske zbirke i knjižnice koji bi savjetodavnom i organizacijskom funkcijom trebao predstavljati sponu između samostanskih knjižnica i knjižničkog sustava Republike Hrvatske jer njegova je zadaća *izgradnja sustava nadzora i skrbi za pisanu baštinu u hrvatskim knjižnicama, uspostava baze podataka Hrvatske baštinske zbirke te izrada i provođenje programa uređenja i obnove knjižnica i zbirki.*⁴

1.3.Odnos crkve prema kulturi

Kroz povijest, možemo primijetiti koliko je važnu ulogu Crkva imala u sabiranju i čuvanju kulturne baštine, te ne smijemo zanemariti doprinosi koji je imala u očuvanju kulture i tradicije jednoga naroda. Zahvaljujući Crkvi očuvan veliki dio spomenika kulturne baštine, o kojima i danas Crkva brine. Isto tako o utemeljenosti hrvatske kulture u Crkvi govori i činjenica da je prva hrvatska tiskana knjiga bila misal. S time da je veliki dio hrvatske kulture vezan uz Crkvu ne možemo ne vidjeti utjecaj svećenika, među kojima su i franjevci, na razvoj školstva, te humanističkih i prirodoslovnih znanosti. Tome knjižnice svjedoče, koje su osnivane u sklopu samostana, prvotno isključivo za potrebe franjevac, a danas radi kao knjižnice otvorene za javnost. Kako je rasla potreba franjevac za knjigama, tako je rastao i knjižni fond. Uz to daljnjim osnivanjem škola i učilišta, potreba za knjigama bila je još i veća.

Kako bi razumjeli ulogu Crkve u očuvanju baštine treba prvo vidjeti samu definiciju kulturne baštine. Najvažnija stvar je da kulturna baština neodvojivi dio tradicije. S obzirom na višestrukost manifestiranja, teško ju je jednoznačno odrediti. Stoga, Ivo Maroević kulturnu baštinu definira kao vrijednost prošlosti koju vidimo u sadašnjosti kako bismo je očuvali za budućnost. Ona u promjenjivom tijeku sadašnjosti te neprekidno prenosi iskustva i poruke prošlih vremena, povećavajući ljudsko znanje o njima. Opća definicija kulturne baštine ne pokazuje važnost kulturne baštine za pojedinu kulturnu sredinu, ali moramo znati da je jedna od druge neodvojiva. Ono je obostrano, jer ne samo da kulturna baština može utjecati na kulturnu sredinu, nego i kulturna sredina utječe na baštinu. Jasno je da kulturna baština oblikuje identitet neke sredine, ali i svakog pojedinca koji je dio te sredine, a taj se identitet nasljeđuje i oblikuje generacijama. Što pojedina kulturna sredina bolje razumije svoju baštinu, svjesnija je njezine važnosti i time je više cijeni, nego što to čini s baštinom koja nije njezina.

⁴ Krtalić, M.; Čop, T.; Hasenay, D. Organizacijske pretpostavke zaštiti knjižne baštine u samostanskim knjižnicama. // Libellarium : časopis za povijest pisane riječi, knjige i baštinskih ustanova. 3, 2(2012.), Str. 126. URL: http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=115519 (5. veljače 2015.)

Uz ovo razmatranje može se povezati s definicijom Tomislava Šole koji kaže da kulturna je baština ključni dio svake kulture koji se sastoji od skupa prepoznatih, istraženih, zaštićenih i usmeno prenesenih vrijednosti kao identitet. Šola spominje kulturu kao važan faktor, koji je ovdje opisan kao kulturna sredina jer se time precizira poimanje kulturne baštine. Na vrijednost kulturne baštine, utječe i promjena konteksta, a time se mijenja i samo značenje predmeta. Primjerice, knjigama koje su spašene od spaljivanja tijekom Domovinskog rata upravo to da im je malo nedostajalo da zauvijek budu izgubljene povećava njihovu samu vrijednost. Izdvoji li se predmet kulturne baštine iz njezinog autentičnog prostora, mijenjamo kontekst baštine tada vrijeme, društvo i ostali faktori utječu na promjenu materijala i samog značenja predmeta.

Temeljna je podjela kulturne baštine na nematerijalnu i materijalnu baštinu. Budući da se nematerijalna baština izražava riječju, plesom i glazbom, ona nam je dostupna samo preko čovjeka ili preko medija koji je interpretira ili prikazuje tek jednu od njezinih mogućih varijanti. Materijalna se kulturna baština prema svojim svojstvima dijeli na nepokretnu i pokretnu. Nepokretna baština vezana je uz prostor i podložna je promjenama uzrokovanim prirodnim ili čovjekovim utjecajem. Dok pokretna baština manje je ovisna o prostornom smještaju, mijenja vlasnike i kontekst te o njoj se čovjek može učinkovito brinuti. Ova građa se gotovo uvijek čuva u muzejima, arhivima i knjižnicama prostora izvornosti građe ili glavnog mjesta određenog za čuvanje kulturne baštine.

Crkva dio je društva koji utječe na promjene značenja baštine. Ozbiljno te izjave možemo vidjeti iz te uloge čuvara baštine o kojima svjedoče papinska pisma i uredbe Hrvatske biskupske konferencije o muzejskim zbirkama i crkvenim knjižnicama. U Apostolskoj pobudnici *Vita consecrata*, Vatikan, 1996. godine, stoji *da su ustanove posvećenog života uvijek imale veliki utjecaj na oblikovanje i prenošenje kulture.*⁵ Te iz pisma Papinskoj komisiji za crkvena kulturna dobra, Castengandolfo, 1997. godine, piše kako je *potrebno ponovno istaknuti važnost župnih, dijecezanskih i pokrajinskih crkvenih muzeja te književnih, glazbenih, kazališnih, odnosno općenito kulturnih djela vjerskog nadahnuća, kako bi se povijesnom spomenu kršćanstva dalo stvarno i opipljivo lice.*⁶ Iz papinih spisa, te drugih crkvenih dokumenata i osnivanja Komisije za crkvena kulturna dobra možemo vidjeti koliko je stvarno važno u životu Crkve očuvanje kulturne baštine. Pripadajući Crkvi, franjevački

⁵ Papinsko vijeće za kulturu. *Vjera i kultura* : antologija tekstova papinskog učiteljstva od Lava XIII. do Ivana Pavla II. // Zagreb : Kršćanska sadašnjost. (2010.), Str. 902.

⁶ Isto, Str. 902.

samostani neiscrpan su izvor kulturne baštine. Zbirke predmeta koje samostani posjeduju, ali i knjižnice u sklopu samostana, zajednica može i treba prepoznati kao nešto što je na dobrobit svima.

Uz navedeno može se vidjeti podatak koji svjedoči kolika je briga za čuvanje baštine, da su franjevci u 19. stoljeću bili jedini pokretači svih duhovnih, društvenih i kulturnih događanja. Isto tako govoreći o franjevcima koji su za vrijeme rada ostajali čuvati građu i samostane od napada – prepoznajući vrijednost onoga što čuvaju. Spominjući događaj vezan uz franjevca Marka Malovića, koji je ostao u Iloku za vrijeme Domovinskog rata, riskirajući svoj život spriječio je rušenje crkve Sv. Ivana Kapistrana. Tu možemo vidjeti da bi pojedinac mogao brinuti i čuvati baštinu, potrebna je određena baštinska pismenost koja uvjetuje razumijevanje i svijest o važnosti baštine. *Mnogima baština – kulturna, povijesna, znanstvena, tehnička, društvena, sama po sebi ništa ne znači. Nju treba interpretirati, odnosno publici objasniti i otkriti njezino značenje.*⁷ Za baštinsku pismenost potrebno je educirati cjelokupnu zajednicu radi boljeg razumijevanja kulturne baštine i preuzimanja odgovornosti koju zajednica ima prema njoj. Zajednica ili sam pojedinac ne može prezentirati, prenijeti niti objasniti vrijednost svoje kulturne baštine, ako on sam o njoj ne zna ništa i ne osjeća odgovornost.

Crkvena baština koja postaje dijelom kulturne baštine neke sredine ili naroda, tada treba se znati da svi samostani, crkve, liturgijski predmeti, slike, kipovi, pa čak i namještaj te osobne stvari unutar crkve i samostana mogu postati dijelom kulturne baštine. Samo ako su prepoznati i sačuvani u sadašnjosti za budućnost, kao što je već navedeno iz definicije Ive Maroevića. Odgovornost za zaštitu crkvene baštine nije samo na redovnicima i svećenicima, već i na svim institucijama koje su dužne brinuti se o nacionalnoj kulturnoj baštini. Ta sama dužnost brige o kulturnoj baštini, naposljetku je i na svakom pojedincu koji živi na tom području, na onima koji osjeća taj identitet vezan uz svoj grad ili područje.

⁷ Gob, A.; Drouguet, N. Muzeologija, povijest, razvitak, izazovi današnjice. // Zagreb : Antibarbarus (2007.), Str. 222.

2.O Vukovaru i franjevcima

2.1.Grad Vukovar

2.1.1.Kratka Povijest grada

Vukovar je dobio ime svoje od Vuke, koja se u starima listinama zove: *Hiulka, Ukla, Wilcea, Wolcea*. Stoga su i Vukovar nazivali: *castrum Wolcow, Wolco, Wlco, Walcum, Walcow, Wolcovar, Walcovar*.⁸ Grad se smjestio u sjeveroistočnom dijelu Republike Hrvatske i sjedište je Vukovarsko srijemske županije. Nalazi između istočne Slavonije i zapadnog Srijem te leži na ušću rijeke Vuke u Dunav. Stari keltski *Ister*, latinski *Danubisu* a u našem jeziku Dunav, mirno i dostojanstveno stoljećima već teče ispod ulica i uličica vukovarskog naselja između Starog i Novog Vukovara.

Gradski prostor se postupno izgrađuje tek od početka 18. stoljeća, kada je nakon čišćenja ruševina turskih nastambi fiksirana urbana obnova baroknog grada. Naslijeđene građevne strukture tom je prigodom tako temeljito provedena da se u Vukovaru, čak ni u tragovima, nije očuvao nijedan srednjovjekovni ili turski objekt. Barokni je Vukovar dvojni grad, sastavljena od dvije prostorno i upravno neovisne cjeline različitih funkcija i diferentne arhitektonskog oblika. Stari Vukovar, koji se nalazi na desnoj obali Vuke je građanski, trgovački i obrtnički grad naseljen starosjedilačkim hrvatskim, djelom i srpskim pučanstvom. Razvio se na specifičan urbani način s mnogo lokalnih, pučkih elemenata. U svojoj baroknoj fazi taj je dio grada nepravilno i gotovo spontano strukturiran, s gusto izgrađenim nizovima kuća zbijenim uzduž krivudavih ulica. Dok Novi vukovar, koji se nalazi na lijevoj obali Vuke, nastaje tek oko 1722. godine na dotad nenaseljenom prostoru na koji dolazi njemački koloni vezani za vlastelinstvo Kuffstein – Eltz, za vojsku i carske vojarne, te za službe državne uprave što su organizirane nakon osnivanja Srijemske županije. Glavna ulica i cesta Novog Vukovara ravna je i vrlo široka, očito planirana u skladu s važnošću funkcija koncentriranih u tom dijelu grada, zajedno s spomeničkim zgradama koje su svojim arhitektonskim oblikovanjem bliže otmjenim srednjoeuropskim građevinama toga vremena negoli provincijalnom graditeljstvu susjednog Staroga Vukovara. Na nestabilan urbani razvoj baroknog Vukovara svakako su utjecale i razne učestale nepogode na što su ostavile vidan trag na fizičkoj strukturi grada. To su bile kuga, potresi, poplave i požari u kojima su nestale cijele gradske četvrti.

⁸ Paškal, C. Vukovar i franjevci. Vukovar, (1980.), str. 10

Kako grad leži na važnim prometnim pravcima, možemo vidjeti gdje od rane povijesti dolinom Dunava prolazi promet od sjeverozapada prema jugoistoku, povezujući razne narode, tradicije, kulture - to je rezultirao da Vukovar postane najveća riječna luka na Dunavu. U skladu sa svojim položajem u gospodarskom i administrativnom pogledu Vukovar se razvio u prosvjetno, kulturno i zdravstveno središte. U Vukovaru se u 18. i 19. stoljeću živjelo na europski način. Vukovar je imao razvijen društveni život po uzoru na europska shvaćanja. Samo u razdoblju do prvog svjetskog rata djelovalo je 30-tak društava. Pjevačka, čitalačka, športska i razna društva imala su svoje čitaonice, organizirala koncerte i zabave. Društva su često bila organizirana na nacionalnoj osnovi. Prva predstava na hrvatskom jeziku održana je 1821. godine, bilo je to dramsko djelo gvardijana franjevačkog samostana Grge Čevapovića. Najutjecajnije hrvatsko društvo bilo je pjevačko društvo »Dunav«. U Vukovaru je 1922. godine otvoren i Hrvatski dom, koji je bio stjecište svih kulturnih zbivanja.

Najstariji spomenici ranobaroknog Vukovara jesu drveni sakralni objekti slikovitih pučkih obilježja, što su kao simbol kršćanske rekonkviste izgrađeni još u prvim godinama postturske revitalizacije grada i župe. Kasnije vidimo vukovarske barokne crkve kao spomeničke građevine izrazitih stilskih obilježja. Podizanje reprezentativne franjevačke crkve sv. Filipa i Jakova, s dvokatnim samostanom klaustralnog tipa. Tijekom prve polovice 18. stoljeća u Vukovaru su podignute čak četiri škole: narodna, srpska škola s dvije učionice, hrvatsko-latinska škola i njemačka škola. U franjevačkom samostanu pedesetak godina djeluje i studij filozofije. Nadalje što se ekonomije tiče, Vukovar je baziran na poljoprivredi, trgovini, vinogradarstvu, prehrambenoj industriji, tekstilnoj industriji, industriji građevinskog materijala, industriji obuće i turizmu. Prije Domovinskog rata Vukovar je bio jedan od najrazvijenijih područja Hrvatske. Industrija je teško stradala u ratu, ali mirnom reintegracijom pod hrvatsku vlast počela je obnova grada, pa tako i industrije. Što je donijelo nadu na mjestima gdje je ona davno bila izgubljena.

2.1.2. Obris i kršćanstva

U vremenu pokršćavanja Hrvata (7. - 9. stoljeća) na prostoru novonastale hrvatske države oživljava crkvena organizacija iz rimskih razdoblja uz naglašeniji utjecaj crkvenog nadležstva Rima i Carigrada. U doba unije s Ugarskom, stoljetnih oslobodilačkih ratova s Turcima, Crkva u Hrvata dijeli sudbinu naroda, a hrvatske biskupije nalaze se u granicama različitih država. Nakon prvoga (1918.) i drugoga svjetskog rata (1945.) svi hrvatski krajevi i

biskupije dolaze u sastav jedinstvene južnoslavenske državne zajednice (Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca ili Jugoslavije), tako da tek tada može govoriti o nadležnosti jedinstvene Hrvatskoj Crkvi.

Počeci hrvatske crkvene povijesti seže u 11. Stoljeće. Prva povijesna promišljanja i tekstovi vezani su uz svetačke legende. U razvijenom i kasnom srednjem vijeku na hrvatskim prostorima kao i na europskom Zapadu povijesno je pamćenje zastupljeno u brojnim predajama i ljetopisima. Zaključci nacionalnih i pokrajinskih crkvenih sabora, liturgijski tekstovi i popisi isprava samostanskih zajednica, sadrže najvažnija svjedočanstva hrvatske povijesti u doba narodne dinastije (9. - 11. st.). Uzajamnost crkvenog i političkog očituje se i u kasnijim stoljećima. Zbirke vrela za društvenu, kulturnu i političku povijest hrvatskog naroda imaju također obilje podataka za povijest Crkve u Hrvata. Hrvatska crkvena povijest nalazi značajno uporište u zapisima židovskih, arapskih i perzijskih kozmografa, djelima franačkih kroničara, mletačkih i bizantskih povjesnika. Kasnije u doba stoljetnog rata protiv otomanskog prodora u Europu i snažnog utjecaja reformiranog kršćanstva (protestantizma) hrvatska crkvena povijest s istočnojadranskih uporišta usmjeruje se prema kontinentalnim prostorima.

Od sredine 19. stoljeća do završetka prvog svjetskog rata hrvatska crkvena povijest proučava odnose Crkve i države, glagoljaštvo i narodni jezik u bogoštovlju, početke kršćanstva na hrvatskom prostoru na temelju arheoloških nalaza, ulogu redovništva na razvoj hrvatske kulture i prosvjete. Suvremena hrvatska crkvena povijest raspolaže s brojnim monografijama i stručnim studijama iz trinaestoljetne povijesti kršćanstva i Crkve u Hrvata.

Potkraj 11. st. kršćani organiziraju protiv muslimana dramatski više-stoljetni boj u obliku križarskih ratova. Prema nekim procjenama, kršćanski Zapad stajali četiri do pet milijuna žrtava na cjelokupno stanovništvo od pedeset do sedamdeset milijuna ljudi. Bila je to svojevrsna drama Europe naroda u nastajanju, ali i prvi uspjeh - otkriveno Sredozemlje kao izvor bogatstva.

2.2. Franjo Asiški – začetnik franjevac

Sv. Franjo Asiški rodio se početkom 1182. godine u Asizu. U župnoj školi Sv. Jurja naučio čitati i pisati. Kao dječak i mladić bavio se prodajom sukna, što je bilo zanimanje i njegova oca. Uz posao u sebi osjećao vatrenu želju da bude prvi, da prednjači, da se na neki način odlikuje. Prirodne kvalitete koje su ga pratile su tankočutna osjećajnost, samilost prema siromasima, kojima bi dijelio obilnu milostinju, a bio je i čudoredno neporočan. Bio je tako upadan i osebujan da je bio voda vesele mladenačke asiške družbe, gdje zanesen avanturizmom i slavom, sudjelovao je aktivno i u oružanim razmiricama između Asiza i Peruggije, između naroda i feudalaca. Što na neki način već u tom razdoblju njegova života mogu se vidjeti neke klice Božjega poziva. Kad je Franjo došao iz zarobljeništva iz Peruggie te se oporavio od podulje bolesti, pokušao je ipak poći za slavom novim putovima i to onom slavom koja dolazi od oružja, od junaštva u oružanoj viteškoj borbi. Uputio se stoga prema pokrajini Pugli, a zaustavio u Spoletu. Uzrok tome bijaše tajanstveni glas u snu, koji ga je pozivao da slijedi radije gospodara nego slugu. Franjo se tada vratio natrag u svoj grad, prestaje s veselim društvom te započeo život revnog razmišljanja i pobožnosti. Da svlada ono što mu po naravi bijaše odvratno, dao se na djela herojske ljubavi prema siromasima i gubavcima. U to slijedi hodočašće u Rim, obnavljanje crkvice Sv. Damjana te povučenost u razmatranju, u molitvi. Potpuno u srcu obraćen i posve opredijeljen za Krista, Franjo se javno pred pobožnim asiškim biskupom Gvidom II. odrekao svih dobara i prava na očinsku baštinu. Time se kao pokornik i Bogu posvećena osoba podložio posve crkvenoj vlasti. Kroz život vodeći ga glas nalazi poziv koji proizlazi iz apsolutnog siromaštva, poniznog predanja i pouzdanja u Boga, što uključuje obilaženje i propovijedanje Radosne vijesti Božjemu puku.

Franjino je propovijedanje palilo, a još više primjer. Potreseni njima, samo nekoliko dana kasnije pridružiše mu se prvi sudrugovi novoga načina života gdje ih je godinu dana poučavao, a onda počeo slati na propovijedanje. Sakupivši neke evanđeoske tekstove, sastavio je prvu kratku Formulu života ili Prvotno pravilo života manje braće. To je pravilo usmeno potvrdio papa Inocent III. u travnju 1209. ili 1210. godine, što je godina kanonskog utemeljenja Reda manje braće, kako ga je svetac nešto kasnije nazvao. A to je ime dao svome redu iz posve evanđeoskih motiva i pobuda. Želio je da sljedbenici i članovi Reda manje braće budu evanđeoski ponizni, spremni na služenje i pokoravanje svima. Tako to tumače najbolji i najkompetentniji Franjini životopisci Celano i sveti Bonaventura. U naše vrijeme Drugi vatikanski sabor pozvao je redove, družbe i kongregacije da idu na izvore, u prvom

redu na izvor Evandjelja, a onda na spise, naputke, pravila, konstitucije, što im namriješe njihovi utemeljitelji.

Pošto su putovali i širili Božji nauk zbog bolesti i oluja Franjo se morao vratiti kući ne došavši do cilja. No nije odustajao od svojih apostolskih namjera pa je 1219. godine uspio ipak doći u Svetu zemlju, u Siriju i Egipat, gdje je propovijedao u prisutnosti dobrohotnog i razboritog sultana Al-Malik al-Kamila. Na taj je način svojim sinovima otvorio prostrano polje misionarskoga rada na Bliskom istoku. Vrativši se s Istoka u te prepustivši upravu reda u ruke svojih vikara Pietra Cattanija i brata Ilije, Franjo se bavio nadalje unutarjom organizacijom svoga reda održavajući kapitule ili skupštine. U to je vrijeme unutar franjevačke zajednice među Franjinim učenicima nastala rasprava koju su neki životopisci možda i uveličali. No prilično je povijesno utemeljeno da se mnogima savršeno, apsolutno siromaštvo činilo odviše strogim i neostvarivim.

Franjo je dvije godine prije smrti ušao u posljednji odsjek svoga duhovnoga puta, u mističnu suobličnost s Kristom, koja je po svetim ranama što ih je primio dobila i svoj vidljivi izraz. Teško bolestan Franjo se dao prenijeti u crkvu Sv. Marije anđeoske, na mjesto gdje je jasno upoznao svoj životni poziv.

2.3. Početak franjevaca u Hrvatskoj

Franjevci su preuzeli nadahnuće i ime od Franje Asiškog. Ono što prema zapisima možemo vidjeti da u Hrvatsku franjevci su prispjeli još za života sv. Franje kada, čini se, su osnovani i prvi samostan. Kasnije pripadali Ugarskoj provinciji koja se tako nazvala prema pripadnosti državi u kojoj se tada nalazila i Hrvatska. Uskoro je diobom Ugarske provincije ili novim osnivanjem između 1232. i 1235. godine uspostavljena Dalmatinska provincija. Gdje brzim razvojem reda mogla se osjetiti potreba teritorijalnog uređenja i novog razgraničenja provincija pa je 1239. godine na generalnom kapitulatu u Rimu od dalmatinskih i istarskih samostana osnovana Slavenska provincija sastojeci se od 4 kustodije: Dubrovačke, Splitske, Rabske i Istarske, dok su samostani na sjevernoj Hrvatskoj još uvijek pripadali Ugarskoj provinciji. Kako je Papa Nikola IV. poslao franjevce kao misionare i istražitelje pravovjerja u Bosnu, time Bonifacije VIII. je proširio područje njihova rada. Što možemo vidjeti godine 1339./40. Kada je ustanovljena u Bosni posebna vikarija koja je ubrzo preuzela opservatorijski način života i doživjela nevjerojatan razvoj da se može smatrati u neku ruku

majkom franjevačkih provincija na hrvatskom području, pa čak i sve do ugarske, slovenske i bugarske provincije.

Danas kada gledamo i sažimamo cijelu povijest i razvoj nakon ovog uvoda možemo sa sigurnošću reći da franjevci unutar Hrvatske i okolice nisu stagnirali. Napredovali su u radu, širenju vjere, podučavanju, podižući identitet koju danas imamo na ovom prostoru. Stoljetni rad u nadi i vjeri rezultirao je u borbi za ono što je naše i što nas čini onima koji danas jesmo. Kada pogledamo danas sve samostane u Hrvatskoj što vidimo, volju za radom i promicanjem pravih vrijednosti bez obzira na okolnosti. *Franjevački samostani u Hrvatskoj odlikuju se bogatim zbirkama rukopisnih i tiskanih knjiga, koje su se čuvale u samostanima od Dubrovnika do Rovinja, od Zadra do Vukovara, od Trsata do franjevačkih samostana u Bosni. Iako su samostanske knjižnice stradavale u požarima (kao trsatska 1692.), u ratnim sukobima i pustošenjima, kod nas još i zabranom i ukidanjem redova (Družbe Isusove, a zatim i pavlina), još i danas samostanske knjižnice predstavljaju bogata spremišta književne i knjižne građe prošlosti i sadašnjosti. One svjedoče o visokom intelektualnom dometu tadašnjih redovnika i o velikom zanimanju za sve što se u svijetu stvara i promišlja, piše i objavljuje.*⁹

⁹ Bratulić, J.; Damjanović, S. Predgovor: Značenje franjevačkih knjižnica u kulturi Sjeverne Hrvatske. U: Frkin, V.; Holzleitner, M. Bibliografija knjiga hrvatskih autora u knjižnicama Hrvatske franjevačke provincije sv. Ćirila i Metoda. // Zagreb: HAZU, Hrvatska franjevačka provincija sv. Ćirila i Metoda, (2008.), str. 6

3.Franjevački samostanu Vukovaru

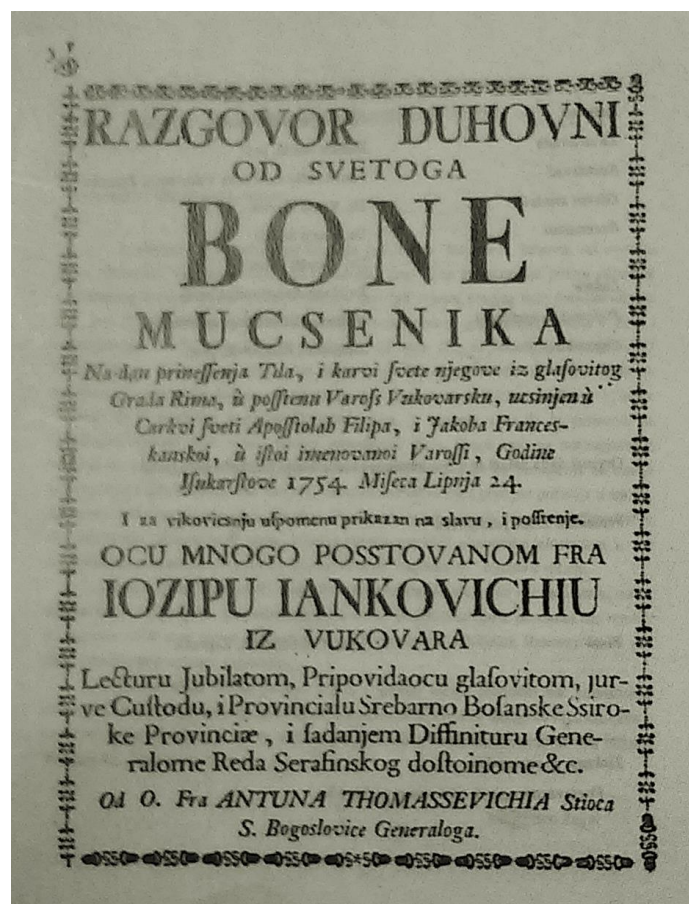
3.1.Povijest franjevacu u Vukovaru

„U Vukovaru s ljudima borave već od 13. stoljeća sve do danas franjevci. Crkva Sv. Filipa i Jakova, te uz nju dograđen samostan, vjekovni su svjedoci vjerskog i kulturnog života u Vukovaru“. (Fra Vatroslav Frkin) Ova završna priča u prethodnoj rečenici započinje sa samostanom u Baču koji se prvi od svih spominje 1301. godine. Spominjem ga samo, jer će se u daljnjem tekstu vidjeti važna uloga u osnivanju franjevačkog samostana u Vukovaru. Sama Vukovarska županija spominje sedam samostana na svom području. Kako se županija protezala od Osijeka do Iloka i od Save do Drave, u 14. stoljeću možemo vidjeti samostane u slijedećim mjestima: Ilok, Tordinci, Đakovo, Alšan, Vrbica, Šarengrad i Berak. Bez obzira što u to vrijeme nije bilo samostana u Vukovaru, franjevci su u tom predturskom razdoblju djelovali, šireći svoji duhovni utjecaj i na šire područje. Kasnije, dolaskom turaka, franjevci su se zajedno s pukom skrivali po obližnjim šumama. Što ih nije priječilo u dušobrižničkoj službi. Nakon protjerivanja turaka 1687. godine franjevci se smještaju na povišenom mjestu u blizini ruševnih utvrda. Gdje postavljaju crkvicu u čast radu Svetoga filipa i Jakova. Ali opasnost od turaka je i dalje trajala, pa su mnogi stanovnici bježali preko Dunava u Bač, što rezultira da bački franjevci nalaze smještaj u Vukovaru za vrijeme problema i izbijanja bune u Ugarskoj. U tim godinama 18. stoljeća može se primijetiti povezanost vukovarskih i bačkih franjevacu. Bački franjevci djeluju i drže upravljanje, jer i dalje nema dovoljno vukovarskih franjevacu kako bi podigli svoj samostan. Ali nedugo nakon toga 1723. godine o. Marko Dragojević postaje predstojnik vukovarske rezidencije kako potpuno neovisne o Bačkoj upravi, što i sljeduje odobrenjem pečujskog biskupa da se gradi crkva i samostan u Vukovaru.

Za crkvu i samostan 23. svibnja 1730. godine svečano je postavljen temeljni kamen za gradnju. Crkva se gradila 10 godina si time da se i poslije toga dograđivala i preuređivala. Dok samostan je građen u više faza sve do 1753. godine pa tako i preuređivan poslije toga. Kao što sam već navela franjevački samostan u Vukovaru je bio rasadište vjere, obrazovanja i kulture. Vukovarski franjevci su bili neposredni nositelji školstva za katoličku mladež. Uprava je već 1733. godine u vukovarskom samostanu otvorila provincijski studij filozofije koji je djelovao sve do 1783. godine. Studij je bio uređen prema propisima franjevačkog reda, u trajanju od 3 godine, koji je vodio kvalificirani lektor filozofije, i imao bi 6 – 10 slušača. Ono što mogu istaknuti jest prvi lektor filozofije koji je radio u vukovarskom samostanu bio

je Ivan Šagovac. Poslije njega vidimo rad i djelovanje Vukovarca Josipa Jankovića, koji taj studij vodi 1739. – 1740. godine. Bio je član franjevačkog reda, poznat po naobrazbi i govorništvu. Dobro izvršavajući svoje dužnosti, izabran je za kustoda – što je vodilo do titule generalnog definitora franjevačkog reda. Nedugo poslije toga, zahvaljujući svom utjecaju i radu, dobio je od pape Benedikta XIV tijelo Sv. Bone mučenika koje je 1754. godine preneseno u franjevačku crkvu Sv. Filipa i Jakova. Za tu prigodu jedan od uglednih franjevaca, Antun Tomašević napisao je djelo *Razgovor duhovni od svetoga Bone mucsenika...* Prvo takvo djelo namijenjeno hrvatskom puku, pisano hrvatskom ikavštinom, tiskano u franjevačkoj tiskari u Osijeku te posvećeno Josipu Jankoviću.

Zajedno s obrazovnim radom i samim razvojem vukovarskog samostana osnovana je i knjižnica koja je čuvala sva rukopisna, ali kasnije i tiskana dijela. Većinu djela koju je knjižnica sadržavala bila su napisana od strane profesora franjevačkih učilišta koja su koristili kao priručnike u nastavi, dok su i neka imala širu namjenu za hrvatski puk.

*Slika 1 Thomassevich, Antun, Razgovor duhovni od svetoga Bone mucsenika..., Essekini,
1754. godine*

3.2. Arhitektura i položaj

„Do ratnih razaranja i bezočne devastacije franjevačke baštine ujesen 1991.g, samostan sa crkvom Sv. Filipa i Jakova bio je najstariji sačuvani barokni spomenik, i uopće najstarija vukovarska građevina.“¹⁰ Uz dvorac Eltz i barokne kuće u središtu grada, franjevački samostan i crkva je bio ne zamjenjiv simbol Vukovara. U svome spomeničkom življenju, stoljećima čuva neprocjenjivo umjetničko i kulturno blago, s čime se svrstao među najvrjednije spomeničke sklopove kontinentalne Hrvatske.

Kako se franjevački kompleks nalazi na vrhu brijega tj. na području najstarijeg dijela grada bitno je spomenuti tragove prvog naselja. Tragovi koji se pronalaze govore o ranom neolitikumu i starčevačkoj kulturi (5. tisućljeće pr. Kr.), koja kroz povijest potvrđuje da je to središte urbanog razvoja. Bilo to već u ranome srednjem vijeku starohrvatsko gradište, snažni kraljevski i županijski burg koji preko samostanskog prostora, proteže najstariji dio medijevalnog i poslije turskog Vukovara. Franjevački sklop je iznad cijeloga grada koji svojim snažnim sakralnim ozračjem pruža zaštitu od svakoga zla, što ga čini nesumnjivom odrednicom identiteta Vukovara.

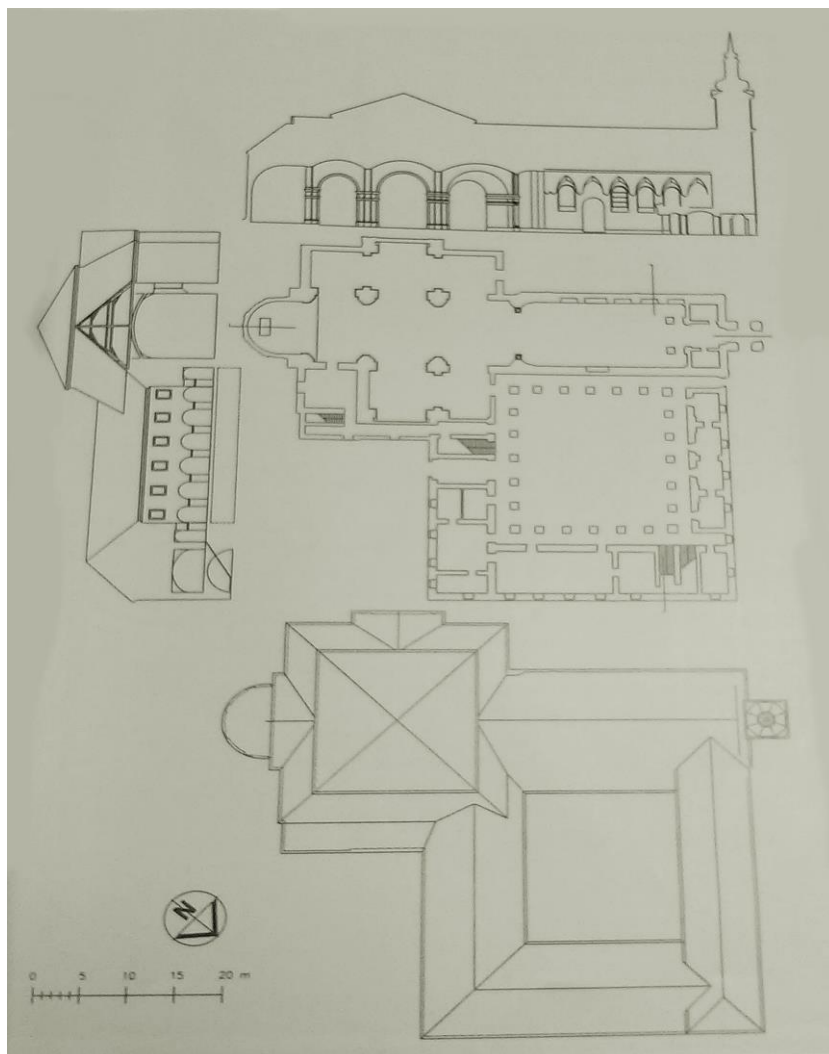
Slika 2 Samostan nad rijekom, pogled na Vukovar s dunavske strane, 1900. godina

Tijek gradnje samostana

Poznato je da su franjevci, vrativši se odmah po izgonu Turaka u gotovo napušteni Vukovar, zatekli neku staru crkvicu koja im je poslužila tijekom prvih desetak godina boravka u gradu. Iz čega proizlazi da prva franjevačka rezidencija, zapravo skromna drvena župna

¹⁰ Marić, R. Franjevački samostan i crkva Sv. Filipa i Jakova: baština i obnova. Vukovar, Str. 23

kuća s dvije prostorije, koja je kasnije nadograđena sa sobama, blagovaonom, podrumom i crkvom. Iako je gradnja svih građevnih sastavnica prvih godina tekla ujednačeno i gotovo istovremeno, neki su dijelovi novog sklopa ipak brže napredovali. Tako su franjevci nastojali prije izgraditi prostore za stanovanje, naseljavajući polu dovršene dijelove zgrade prema Dunavu. Kasnije izgrađujući vanjske zidove, prizemlje, podrum, svodovi te krov. Cijeli samostan u visini prvog kata je posve dovršen do 1736. godine. Što nije bilo dovoljno za smještaj brojnih redovnika i studenata škole. Stoga, napredovala je gradnja i drugog kata samostana koji je i natkrovljen, sređen i dovršen 1756. godine. Samostan je zidan izrazito masivno od čvrsto pečene opeke donesene iz vukovarske ciglane, jako debelih zidova i teške strukture. Uzduž prizemnih prostorija protežu se spljošteni, bačvasti barokni svodovi sa susvodovima i usječenim prozorskim otvorima. Tlocrtno samostan je planiran kao pravilan četverokut proporcija sličnih kvadratu (32x36m), sa tri široka trakta kvadratnoga oblika (17,66x19,05m).

Slika 3 Približna arhitektonska slika vukovarskog franjevačkog sklopa (Uršić, 1997.)

Uz samu crkvu i samostan, na tim prostorima su izgrađeni mnogobrojni pomoćni gospodarski objekti vezani uz dvorište, vrt i slično. Ti objekti su osiguravali franjevačkoj zajednici potrebnu razinu autarkičnosti i ekonomske neovisnosti – posebice u vrijeme djelovanja filozofskog studija. Iako tu govorim o jednostavnim, naizgled sporednim građevinama, ti dvorišni objekti zapravo pripadaju dijelu najstarijih samostanskih struktura iz 18. stoljeća, koji se savršeno uklapaju u izgleda cijelog kompleksa franjevačkog samostana i crkve.

Tako dolaskom još jednog rata 1991. godine, dolazi i uništenje franjevačkog kompleksa u Vukovaru. Tek 1996. godine, prvim ulaskom u grad pregledani su dostupni dijelovi crkve i samostana kako bi se procijenilo stanje i dogovorila obnova. Cijeli franjevački kompleks je kao što sam već navela rasadište vjere, obrazovanja i kulture. Stoga, dostojno imena nosioca identiteta grada Vukovara, kompleks je obnovljen i otvoren za daljnju uporabu.

3.3.Rad i utjecaj franjevačkog samostana

Kod vukovarskih franjevaca osjeća se misionarski duh istinskih vjerovjesnika. Od 1340. godine „Bosanska vikarija“ postepeno je proširila svoje djelovanje na prostoru Istre do Crnog mora i od Budima do Jadrana. Naši se franjevci bave organiziranjem škola i prosvjete, pastoriziranjem kršćanskog puka u okviru župa (napose u doba turskih osvajanja), održanjem pomoći za bolesne i siromašne, organiziranjem različitih oslika društvenih i religioznih djelatnosti prilagođenih kulturi i običajima pojedinih krajeva. *„Hrvatski franjevački samostani mjesta su okupljanja siromaha i beskućnika, sjecište ljudi dobre volje, žarišta umijeća i znanja. Mnogi su se istakli primjerom osobne svetosti i herojskim svjedočenjem istinitosti evanđeoske poruke (Nikola Pavelić). Drugi su opet pridonijeli razvoju znanosti, širenju prosvjete ili su svojom nadarenošću i smislom za lijepim stvorili besmrtna umjetnička djela i tako obogatili kulturnu baštinu hrvatskog naroda.“*¹¹

Za vrijeme Domovinskog rata možemo reći da je bilo najteže vrijeme utjecaja. Ono što je tada bilo glavno je spremanje građe koja se nalazila u crkvi, samostanu i knjižnici, zajedno s građom koja je donesena iz muzeja ili drugih gradskih institucija. Važnost je bila na tome da se spasi građa koja je bila na dohvata ruke uništavanja od neprijatelja. Kako je spremište kulturne građe bio u franjevačkom kompleksu bilo je nužno održati ga i zaštititi od svakog napada dok ne dođu određeni kombiji za transport baštine. To su bili trenutci kada su

¹¹ Šanjek, F. Kršćanstvo na hrvatskom prostoru. // Kršćanska sadašnjost, Zagreb (1991.), Str. 166

franjevci utjecali svom silom koju si imali - kao i za vrijeme odbrane samog kompleksa kad su ga htjeli srušiti do kraja. Da nije bilo fra Marka Kuroлта, i njegovog poznavanja građevine, sve bi se srušilo te izgradio bi se vidikovac. Osjećaji koji su se kupili u svima bili su dovoljni motiv da se pokupi sva građu, slike, oltare,.. sve što je bilo u dovoljno dobrom stanju za transport. Nakon toga franjevci, zajedno s vojnicima su vozili građu na razna mjesta kao što su Zagreb, Beograd, Šid, Zemun, kako bi se građa zaštitila dok franjevački kompleks opet ne bude u mogućnosti je primiti nazad.

Zaštitnici vukovarske kulture su danonoćno radili na tome da odvezu građu na sigurna mjesta i zaštite je od daljnjeg otuđenja, uništenja i krađe. Građa se slala u nekoliko pošiljaka na razna mjesta kako bi bila bolje osigurana. Od Zemuna gdje je poslano rijetkih knjiga, rukopisnih knjiga, nekoliko oltarnih slika i crkvenog inventara: Zagreba do Beograda gdje su otišle inkunabule, rijetke knjige, rukopisne knjige, ženidbeni dokumenti, glazbeni arhiv i vrijedne spise. Svaka poslana pošiljka, od prvog do zadnjeg slanja je pregledana. Bilo je dosta teško izabrati građu, vrijednu spašavanja. Taj posao je tražio puno ljubavi i ustrajnosti.

Stoga najveći utjecaj tijekom ovog razdoblja je bila na bilo koji način očuvati i zaštititi građu franjevačkog samostana, štiti građevinu koja ja dio identiteta grada Vukovara i biti svjetlo i nada za bolje sutra. Isto tako nakon povratka, bila je potreban snaga sve ponovo podignuti i uspostaviti, obnoviti i otvoriti svoja vrata za narod. To je bio utjecaj na srce, da se sve može obnoviti sve se može učiniti bez obzira kakve su okolnosti. Time se mogla uliti nova nada i nova vjera da kultura grada i ono što čini Vukovar kakvim je i bit će održano bez obzira na sve.

4. Knjižnica franjevačkog samostana u Vukovaru

4.1. Građa i zbirke

Franjevci su na području Vukovara prisutni još od srednjeg vijeka. Za vrijeme turske okupacije podižu crkvu kao središte vukovarske župe, i tu djelatnost nastavljaju i nakon izгона turaka. Nakon rada s bačkim franjevcima, vukovarci grade novi samostan u kojem se osniva škola za građanstvo u kojoj djeluje provincijski filozofski te teološki studij. U samostanu i na studiju djeluju poznati franjevački intelektualci: fra Antun Tomešević, fra Josip Janković, fra Ivan Velikanović. Bogata kulturna i obrazovna povijest samostana najbolje je našla svoj odraz u bogatstvu samostanske knjižnice, jednoj od najvećih u Provinciji s preko 17.000 sv. raritetne i stare knjižne građe među kojima su i 6 inkunabula.

Zbog neistraženosti knjižnih zbirki i same knjižnice mogu se dati opće informacije o literaturi knjižnice: najveći dio građe sadržajno je vezan uz različite religijske i crkvene sadržaje. Pod time spadaju teološka i teološko-filozofska djela, povijest crkve, pastoralni rad, crkveno pravo te slična građa. Ali isto tako značajan je i broj građe sa svjetovnom tematikom naročito s područja književnosti i filologije, filozofije, povijesti, obrazovanja i sličnih područja djelovanja.

U ratnim razaranjima Vukovara 1991. godine samostanska zgrada je teško oštećena i potpuno uništena. Teško su stradali i prostori knjižnice, građa pretežno spašena i naknadno evakuirana, te sačuvana. Tu misiju si imali fra Slavko Antunović i fra Ivan Mikić, koji su bili zaduženi za spašavanje knjižnice. Oni su cijelu knjižnicu složili i prenijeli u mali podrum franjevačkog samostana kako bi ih sačuvali od uništenja. U podrum je bilo spremljeno oko 17.000 vrijednih knjiga, rukopisa i časopisa. Ne planirajući, tijekom srpske agresije i okupacije Vukovara cijela knjižnična građa vukovarskog franjevačkog samostana je odvezena, dijelom u franjevački samostan u Zemun, Šid, i u Beograd što je u ratnom plamenu nestalo oko 5.000 knjiga. Vrijednosti zbirke predočava i podatak da najstarija knjiga u ovoj knjižnici datira od 1453. godine. U knjižnici postoji nekoliko inkunabula, knjiga tiskanih u prvih 50 godina nakon što je izumljen prvi tiskarski stroj. Samostanska knjižnica u Vukovaru vrlo je vrijedna što potvrđuje i gvardijan vukovarski, ističući kako je to danas po vrijednosti treća samostanska knjižnica u Hrvatskoj.

4.2.Katalog

Prije razaranja samostana 1991. god. knjige su bile složene po sadržaju na temelju interne klasifikacije. Postojao je i katalog koji je 1944.god. izradio fra Jerko Knoblehar. U daljnjem tekstu bit će izložen osvrt na neke od rijetkih knjiga knjižnice franjevačkog samostana u Vukovaru, pokazujući veliku vrijednost ne samo za hrvatsku već i europsku kulturu.

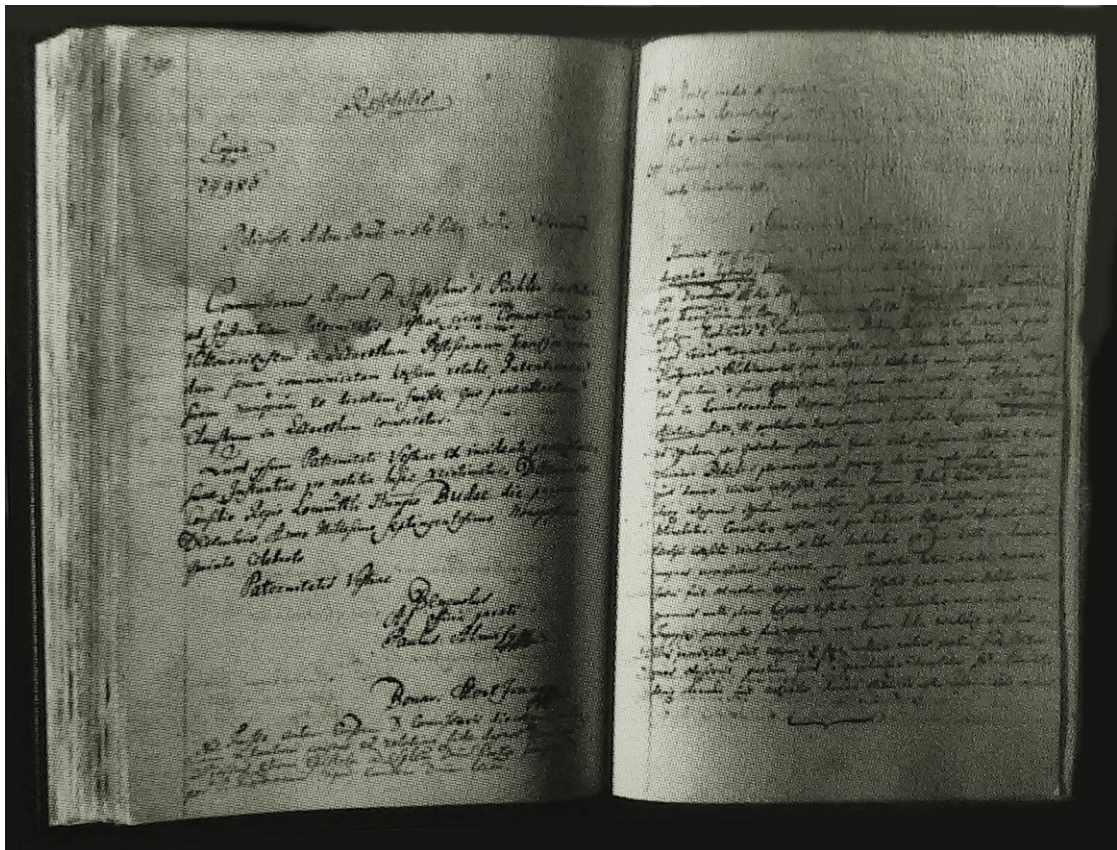
4.2.1.Rukopisi

1. Kronika Franjevačkog samostana u Vukovaru.

T. 1 . Liber memorabilium Conventus Valcovariensis ab anno 1731. ad annum 1826.

33x21 cm, 619+13 str.

Arhiv Franjevačkog samostana u Vukovaru

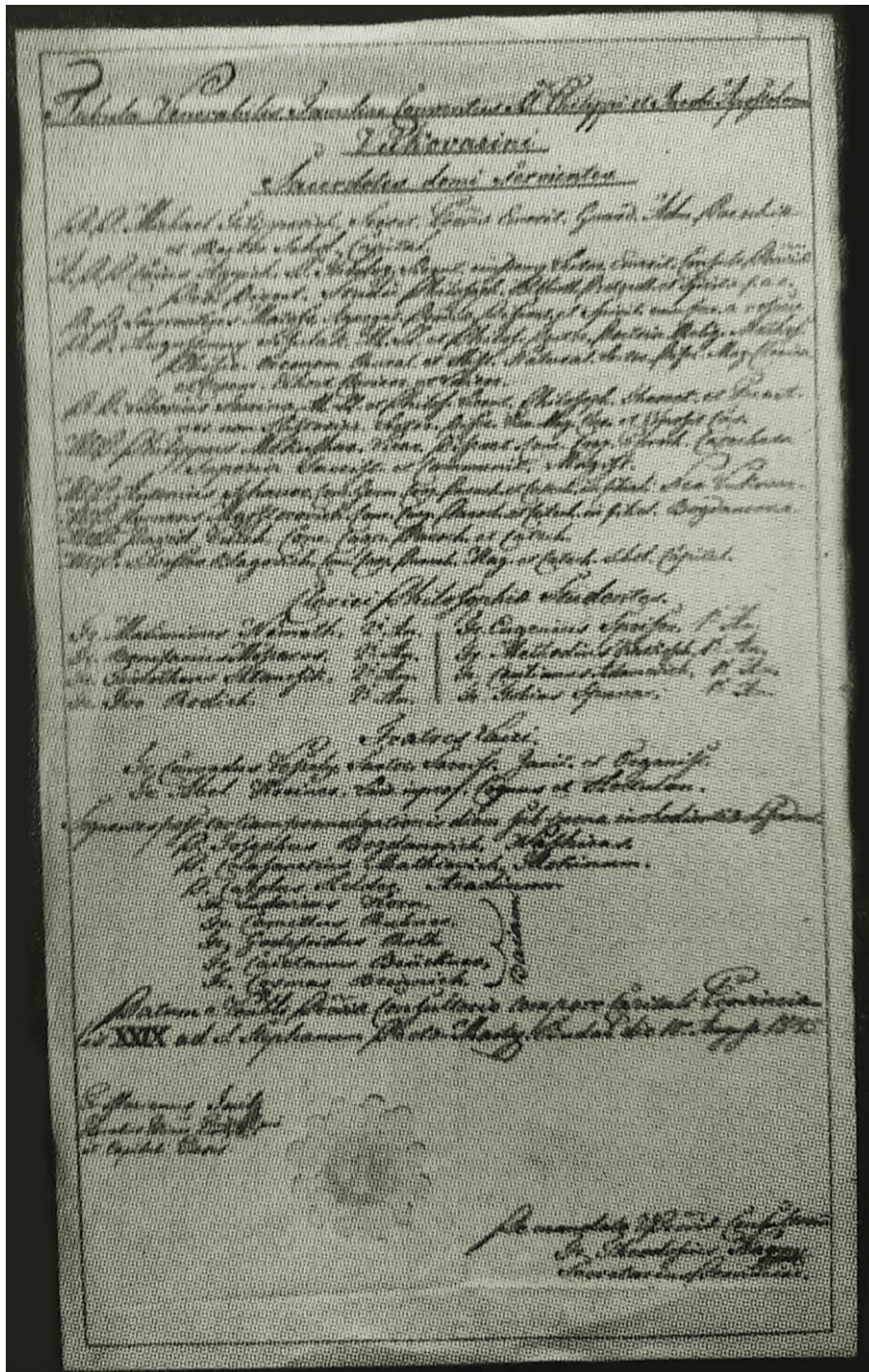

Slika 4 Rukopis, Liber memorabilium Conventus Valcovariensis...

2. Tabula Venerabilis Familiae Conventus SS. Philippi et Jacobi Apostolorum
 Vukovarini ... Budae, die 10. August 1845.

44x26,5 cm, 1 list

Arhiv Franjevačkog samostana u Vukovaru

Slika 5 Rukopis, Tabula Venerabilis Familiae Conventus SS. Philippi et Jacobi Apostolorum
 Vukovarini..., Budae, 1845.

4.2.2. Tiskana djela

Inkunabule

1. **BONAVENTURA, Sanctus**

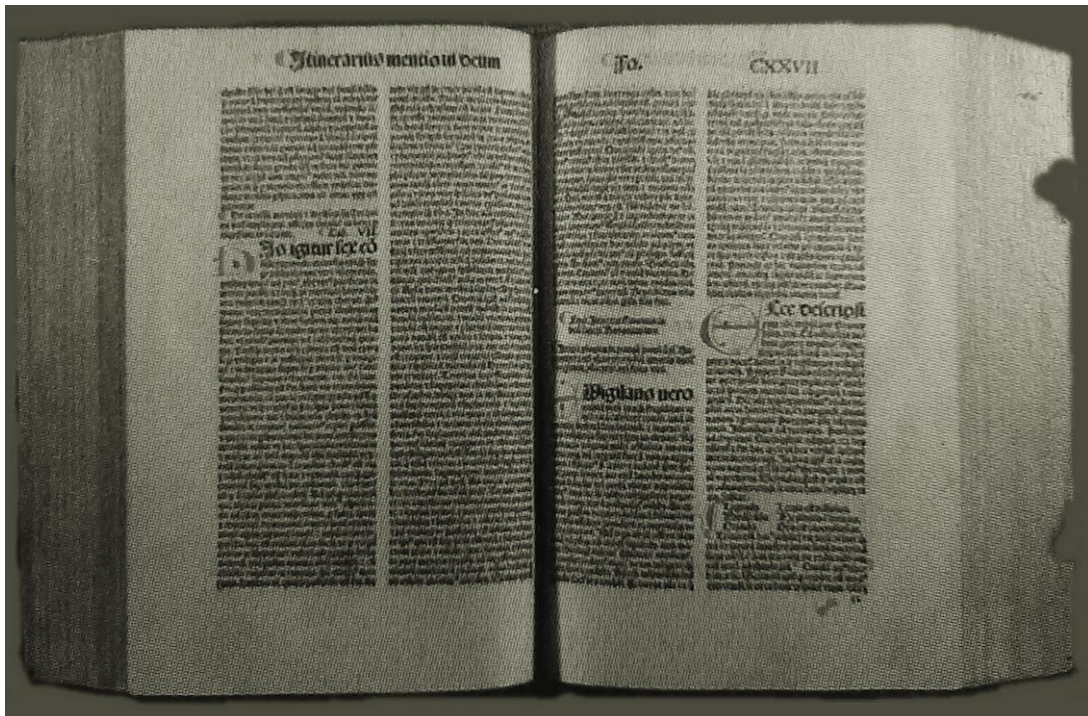
Egregium opus subtilitate et devoto exercitio precellens parvorum opusculorum doctoris seraphici sancti Bonaventurae. Secunda pars.

Argentinae, Sexta feria ante festum sancti Thome apostoli,

1495.2°20/+CCCXLIX str.

HC 3468, BMC I 144, GW 4648, Ind. gen. 0, Goff B-928, Bad. 229.

Sign. RI-2°-7

Slika 6 Inkunabula, Bonaventura, Sanctus, Egregium opus..., Argentinae, 1495.

2. **BIBLIA /Latine/**

Biblia com glossa ordinaria Wal. Strabonis aliorumque et interlineari Anselmi Laudunensis et cum postillis Nicolai de Lyra... P.II.

Venetii, Paganinus de Paganinis,

18.IV.1495.2°Got.

HC 3174, BMC V 458, GW 4283, Ind.gen. 1691, Goff C-602, Bad.212.

Sign. RI-2°-4

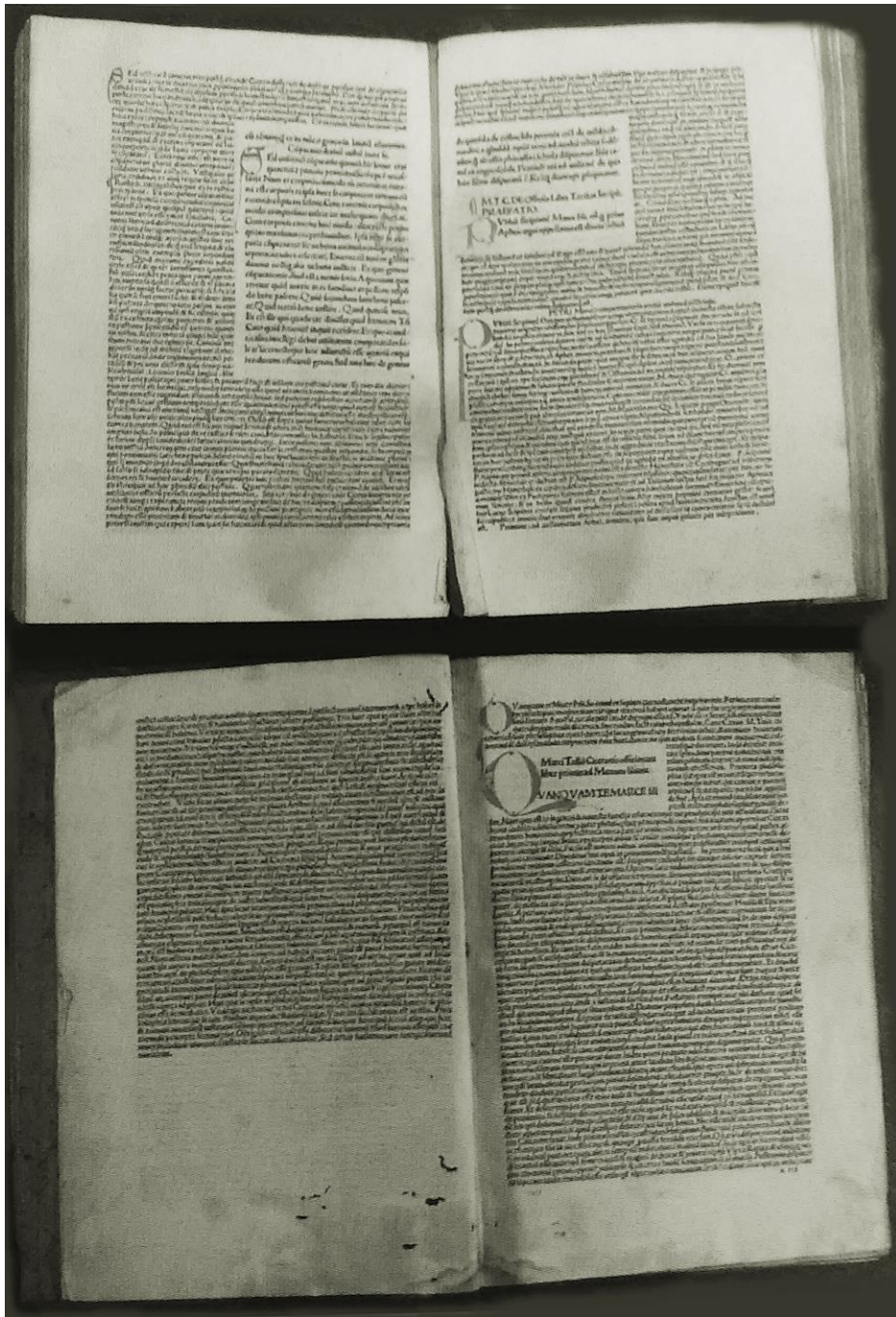
3. **CICERO**, Marcus Tullius
De officiis (Comm: Petrus Marsus)

Venetiis, Baptista de Tortis,

1.VI.1486.2°Rom.

HR 5275, BMCV 324, GW 6956, Ind.gen. 2911, Goff C-602, Bad.0.

Sign. RI-2°-5

Slika 7 Inkunabula, Cicero, Marcus Tullius, De officiis, Venetiis, 1486.

Hrvatske rijetke knjige

1. **BAČIĆ**, Antun

Istina katolicsanska illiti Skazagnie upravgliegnja spasonosnoga xitka karstianskoga. Zablugiegnja Garsckoga, odmetnicstva illiti Garcskie erexiah, u koiesu nesrichno upali, odkadsuse od Rimske Czarkve oddilili...

U Budimu, Kod Ivana Giurgia Nottenstein,

1732.8°/24/+570+/2/str.

2. **ČEVAPOVIĆ**, Grgur

Josip, sin Jakoba patiarke. U narodnoj igri prikazan od ucenika vukovarski.

U Budimu, Pritiskanjem Kraljevske mudroskupshtine magjarske,

1820.8°5-112 str. Def.poč.i kraj.

3. **GUNDULIĆ**, Ivan

Osman spjevagne vitescko...

U Dubrovniku, Po Antunu Martekini

1826.m8°R.3.201+XXIV str.

4. **LUCIĆ**, Ivan

De regno dalmatiae et Croatiae libri seks. Editio nova atque emendata MDCCLVIII.

Vindobonae, Typis Ioannis Thomae Trattner,

1758.2°/1/+276+/5/ str.

5. **KANIŽLIĆ**, Antun

Mala i svakomu potribna blagoslovica. To jest Nauk Kerstjanski. Prit. 5.

U Ternavi,

1773.16°/24/+258+/6/str.

6. **KAŠIĆ**, Bartol

Kalendar iz Missala Rimskog i spovidanye pravae virrae...

Romae, Ex Typographia Sac. Congreg. de Propag.

Fide, 1640.8°/12/+82 str.

7. **PAVLOVIĆ LUCIĆ**, Ivan Josip

Bitje Czarkovno. Opomene onim kojisu od Boga zvani, za dobro zagarlitiga i za u istom dostojno xiviti...

U Mleczii, Kod Dominika Pompeata,

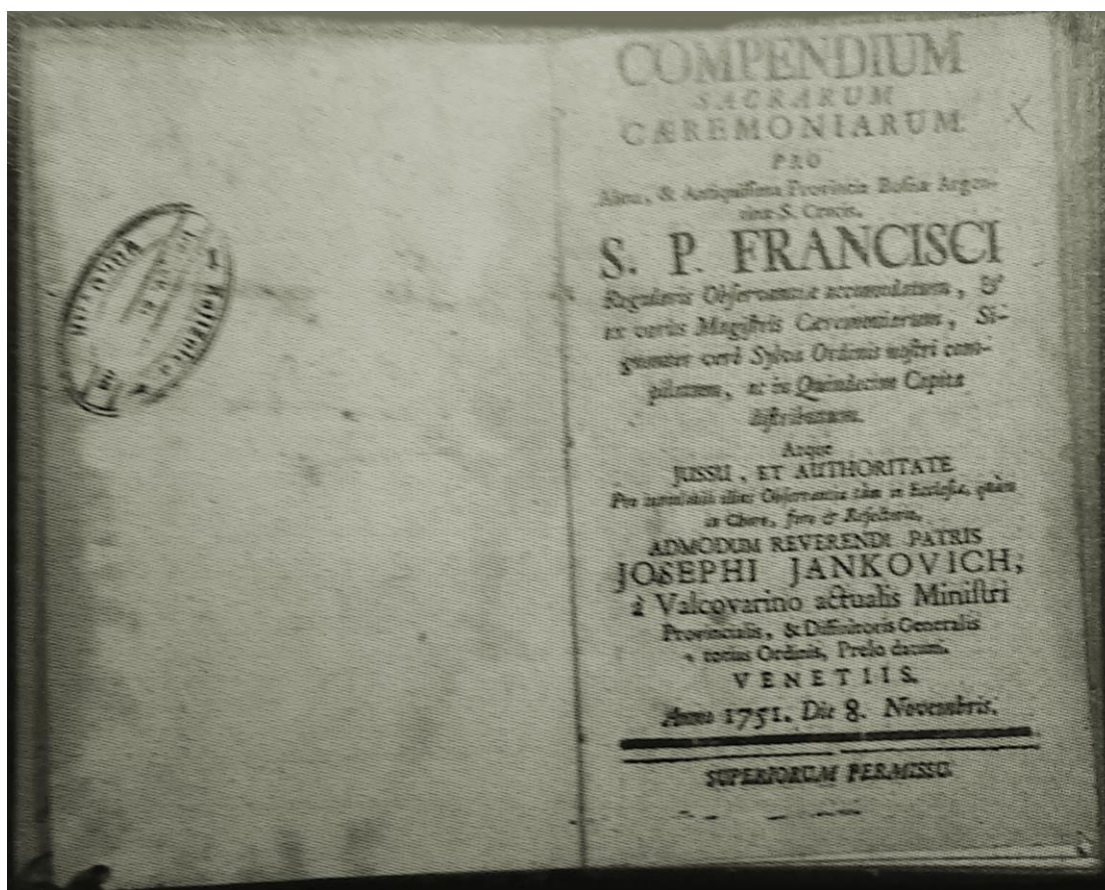
1788.16° 76 str.

8. **JANKOVIĆ**, Josip

Compendium sacrarum caeremoniarum pro alma et antiquissima Provincia Bosnae Argentinae S. Crucis... Admodum reverendi patris Josephi Jankovich a Valcovarino...

Venetiis,

1751.m8° 89+/1/ str.

Slika 8 Najstarije tiskano djelo vukovarskog autora, Janković Josip, *Compendium Sacrarum...*, Venetiis, 1751.

9. **PEŠTALIĆ**, Grgur

Utishenje oxalostjenih u sedam pokorni pisama Kralja Davida...
U Budimu, Utishteno Slovima Kraljevske mudroskupštine Peshtanske,
1797.8° /8/+248+/3/ str.

10. **PALMOTIĆ**, Junije

Kerstovka iliti Xivot i dyla Gospodina nashega Isukersta u dvadeset i cetiri pyvanja izpyvana... drugi put na svytlost dana Ignacio Al. Berlichem Brodjaninom.
U Budimu, Sa Slovih Ivana Gyuriana i Martina Bagóa,
7835.8°XXXIV+633+/8/ str.

Strane rijetke knjige

1. **BURLEUS**, Gualterus

Burleus super Octo libros Phisicorum.
Venetiis, Impressa per Simonem de Luere, iussu domini Andree Torresani,
1501.4° 2671.

2. **GEBERUS**

Summa...
Venetiis, Apud Petrum Schoeffer,
1542. m8° /6/+126+/2/1.

3. **PEREZ**, Jacobus

Divine plane expositiones: In centum et quinquaginta Psalmos Davidicos...
Venetiis, Sumptibus Bernardini Stagnini de Tridino,
1526.8°/1/+CCCCXCII 1.

4. **REINHARDUS**, de Laudenburg

Passio Domini nostri Jesu Chr.predic.sive compilata per modum Quadragesimalis...
Nurnberge,
1501.8°/Nepag./ str.

Knjige o Vukovaru

1. **BELAVIĆ**, Placido
Crtice iz prošlosti Vukovara
Vukovar, Tiskara „Novo doba“,
1927.8°81+2/ str., sa sl. Pretisak
2. **CVEKAN**, Paškal
Vukovar i Franjevci.
Vukovar, Izdaje i odgovara Paškal Cvekan,
1980.v8°140 str., sa sl.
3. **TOMAŠEVIĆ**, Antun
Razgovor duhovni od svetoga Bone mucsenika...
Essekini, Ad. S. Crucem,
1754.8°16. str. (Pretisak: Zagreb, 1994.)

4.3.Rad i utjecaj knjižnice franjevačkog samostana

Povijest svih kršćanskih redova povezana je s knjigama i knjižnicama. Jednako na Istoku kao i na Zapadu. Knjige su podjednako služile za obrede kao i za poduku i duhovnu izgradnju samostanske braće. Shvaćaju se kao dragocjenost, te kraljevi, knezovi, i bogati trgovci skupljaju knjige kao bogatstvo kojim se mogu dičiti i uznositi, pa i onda kada jedva znaju čitati. Uostalom – mnoge knjige, posebice, molitvenici, bile su bogato iluminirane. Napisana riječ družila se sa slikom koja je svima bila čitljiva. Tako vidimo i franjevce u Vukovaru u 17. stoljeću gdje gradnjom današnje crkve i samostana gradila se i franjevačka knjižnica koja je smještena u istočnom krilu samostana, ispunjena drvenim policama.

Potreba za školovanjem, a zatim i za propovijedanjem evanđelja puku poticala je i prepisivanje, umnažanje knjiga, a to je bio častan i unosan posao kojim su se bavili, posebice u bogatim gradovima. Nakon Gutenbergova umnažanja knjiga, knjižnice su se naglo bogatile, a znanje se širi knjigama brzo i nezaustavno. Vrhunac razvoja knjižnica doživljava u 18. stoljeću, jer se tada kako je već i spomenuto tada građen samostan. Dok su svećenicima knjige osim za propovijedanje i katehezu, bile potrebne i za liturgiju. Kako je u Vukovaru djelovao i studij filozofije, sve do kraja 19. stoljeća knjižnica posjeduje i građu toga sadržaja, a uz studij filozofije jedno su vrijeme vodili i pučku školu. Brigu o knjižnici kroz stoljeća su vodili, kako

bilježi fra Vatroslav Frkin, samostanski knjižničari, a to su obično bili svećenici profesori, učitelji, katehete, a ponekad i gvardijani samostana.

Franjevački samostani u Hrvatskoj odlikuju se bogatim zbirkama rukopisnih i tiskanih knjiga, koje su se čuvale u knjižnicama od Dubrovnika do Rovinja, od Zadra do Vukovara, od Trsta do franjevačkih samostana u Bosni. Iako su samostanske knjižnice stradale u požarima, u ratnim sukobima i pustošenjima, još i danas samostanske knjižnice predstavljaju bogata spremišta književne i knjižne građe prošlosti i sadašnjosti, one svjedoče o visokom intelektualnom dometu tadašnjih redovnika i o velikom zanimanju za sve što se u svijetu stvara i promišlja, piše i objavljuje. *Iako je Franjevačka provincija svetoga Ćirila i Metoda, na širokom prostranstvu u Hrvatskoj i Slavoniji, u najvećem svom dijelu proživjela teška stoljeća ratova, uništavanja, rušenja, prognanstava i višestoljetnu tursku okupaciju, upravo je ona čuvala i sačuvala golem broj knjiga hrvatskih pisaca na sva tri pisma. Na latinici, glagoljici i ćirilici i na brojnim jezicima na kojima su njezini članovi i hrvatski pisci općenito pisali: na latinskom, hrvatskom, talijanskom, njemačkom i mnogo manje – mađarskom. Knjige u franjevačkim samostanskim knjižnicama pokazuju brigu poglavara da u knjižnicama budu prisutne sve važnije knjige tiskane u svijetu.*¹²

U samostalnim knjižnicama bilo je mnogo knjiga koje se bave ljekarstvom, zdravstvom i medicinom. Ipak – najveći je broj knjiga koje pomažu samostalnoj braći u proširivanju njihova znanja iz širokog kruga tadašnjih temeljnih znanja i znanosti: teologije, filozofije, filologije, a zatim priručnika iz crkvenog prava, povijesti Crkve i naroda u kojem djeluju, kod nas posebice hrvatskog naroda. Veliki je broj knjiga koje čitatelja upućuju u kršćansku duhovnost. *Koliko su franjevačke knjižnice značile za kulturalni život u prošlosti, pokazuju i zbivanja u vrijeme Hrvatskog narodnog preporoda, kad su nositelji preporodnih ideja svoje vjerne pomagače našli upravo među klericima u bogoslovnim školama, jednako među svjetovnim kao i redovničkim kandidatima za svećeničko zvanje.*¹³ Krajem 20. stoljeća knjižnica je imala, prema zapisima fra Vatroslava Frkina, 11 000 svezaka literature i 6 inkunabula. Nakon Domovinskog rata, kada su knjige vraćene u Vukovar, ustanovljeno je kako je dio knjiga stradao, a dio nestao. Strane rijetke knjige također zauzimaju značajan dio fonda, nalazi se 30-ak takvih svezaka knjiga, što na latinskom, što na njemačkom jeziku te oko 400 knjiga na restauraciji u Hrvatskom državnom arhivu.

¹² Vatroslav Frkin, Bibliografija knjiga hrvatskih autora u knjižnicama Hrvatske franjevačke provincije sv. Ćirila i Metoda: Zagreb, 1495.-1850, str 5-6

¹³ Isto, str 9

5.Zanimljivost o vukovarskim franjevcima

5.1.Franjevci vukovarci – pisci

Daljnji popis vukovarskih franjevaca koji su bili pisci navodim prema popisu koji se nalazi u jednoj od samostanskih knjižica koja je pronađena u arhivu *Rimokatoličkog župskog ureda Duha Svetog, Nuštar*. Knjižici se ne može utvrditi stvarni naslov niti autor jer je u raspadnutom stanju te nema korica niti uvodnih stranica.

5.1.1.Hrvatski:

1. o. Roberto Kauk:

1. „Evangelite za sate nedeli“, na bugarskom jeziku
2. Zadnji dani Nikole Zrinskoga. U Vukovaru 1879.
3. Zabavno poučne pripovietke. U Baji 1880.
4. Gorka muka i teška smrt Gospodina Isukrsta. U Baji 1882.
5. Judita ili vjera i domovina. U Baji 1883.
6. Milica. U Vukovaru 1885. II. izdanje 1888.
7. Ode, velečasnom ocu Dominiku Kirchmajeru, prigodom zlatne mise. U Vukovaru 1887.
8. Kaznenica, pripoviedka iz života. Vukovar 1900.
9. Sabrane pjesme II. izdanje. U Vukovaru 1894.
10. Povijest pavlinskog samostana i kaznionice u Lepoglavi. U Vukovaru 1895.

Isto tako pisao je članke u *Narodnim Novinama* te u „Sveobćem domaćem ilustrovanom koledaru“, koji je više godina izlazio u Vukovaru.

2. o. Antun Tomašević:

1. Izdao je govor prigodom prijenosa tijela Sv. Bone iz Rima u Vukovar, 24. Lipnja 1754.

2. Viridianum philosophicum, Zagrabiae.

5.1.2.Latinski:

1. o. dr. Ernest Benešić:

1. Institutiones theologicae
2. Historia ecclesiastica

2. o. Josip Janković:

1. Promptuarium Commissarii visitatoris. Ravenae 1742. Tom. I. in 4°
2. Caeremeniale Provinciae. Venetiis

3. o. Samuel Kocian:

1. Odae honoribus Illustrissimi ac Reverendissim Domini Josephi Schrott, Episcopi Belgradensis. Essekini 1846.
2. Odae Illustrissimo et Reverendissimo Domino Josepho Schrott. 1847.

Ono što bi nadodala uz franjevece vukovarce koji su pisali je problematika osnutka hrvatske katoličke tiskare u Vukovaru. Katoličko svećenstvo đakovačke biskupije 16. siječnja 1878. godine u Vukovcima, je kod tada „avstrijskog“ cara dogovaralo o osnutku hrvatske katoličke tiskare. Ali zbog političkih problema koja su se infiltrirala u cijelu tu situaciju 14. travnja iste godine, sve je obustavljeno. To nije bilo nešto što ih je moglo zaustaviti, pa su grupnim dogovorom održali kongres u Vukovaru te kontaktirali Rim. Održanjem tzv. hrvatske katoličke tiskovne zadruge, 29. travnja zaključeno je da se tiskara ustanovi u Vukovaru, gdje je zapravo najpogodnije mjesto. Ali naglasak je bio na tome da se ustroje pučke i shvatljive novine „Srijemski Hrvat“, koje su se izdavale od 11. svibnja 1878. godine pod uredništvom Dragutina Altha.

5.2. Intervju s fra Ivicom Jagodićem

U daljnjem tekstu slijedi kratki intervju¹⁴ s fra Ivicom Jagodićem o knjižnici franjevačkog samostana Sv. Filipa i Jakova.

1. Danas, koliko samostanska knjižnica utječe na oblikovanje kulture grada Vukovara?

Budući smo na jednom od mjesta koje posjećeno od strane cijele Hrvatske, ljudi dolaze kod nas tražeći priču, taj osjet što se kod nas dogodilo – kako smo to sve izdržali i što sada radimo. Jer je naš samostan poznat kako je tijekom Domovinskog rata prikupio svu baštinu ne samo crkve i samostana, već iz muzeja (zbirka Antuna Bauera) i drugih gradskih institucija koje su ih posjedovale. Osjećali su da je ovo mjesto gdje će sva ta baština biti sigurna, i čuvajući je, većina je uspjela preživjeti.

Pošto naša knjižnica još uvijek do kraja nije dotjerana i sređena. Ne možemo pomišljati o nekakvom radu sa ljudima (od najmlađih do najstarijih), dokle god ne budemo knjige stavili na svoje mjesto. Što je u velikom broju već napravljeno, osim periodike koja još nije ni rješavana. Jedino kako utječemo je darovanjem duplikata ili knjiga koji ne spada u naš fond knjiga, drugim knjižnicama koje su u potrebi. Vjerujem da će biti drugačije kad se knjižnica u potpunosti sredi. Što nas ne sprječava da organiziramo manje/veće posjete za posjet knjižnici, jer ljudi bivaju zadivljeni tom starinom i pričama koje su pohranjene u našoj knjižnici.

2. Što želite izdvojiti kao blago kulture grada Vukovara?

Ono što bismo mogli izdvojiti kao baštinu, blago kulture grada Vukovara je prvotisk inkunabule sv. Bonaventure, djela Marijana Jaića, Franje Jambrečkovića, Bartola Kašića, Cezara, Cicerona.

3. Koju vrstu građe možemo vidjeti u samostanskoj knjižnici?

Franjevačka knjižnica ima veliku baštinu iza 17., 18., 19. Stoljeća, inkunabule i rijetke knjige što je u prvom smislu kao najveće vukovarsko blago. Imamo još jednu priručnu građu (od 1000 naslova) koju isto možemo spomenuti, koja je dostupna našim vjernicima, to je uglavnom duhovna literatura, lokalni sadržaji, nešto malo teologije, psihologije, ali i svjetovnih knjiga. Što postoji na našoj stranici, možete vidjeti tu građu, javiti se u župni ured i posuditi je na određeno vrijeme.

¹⁴ Prilog 1

4. Koji je ukupan broj građe u samostanskoj knjižnici?

Prije Domovinskog rata naša knjižnica je brojala oko 11 000 naslova, dok danas ima 17 000, možda čak i više. Gotovo svakodnevno prisvajamo novu građu, bilo to od hodočasnika ili posjetitelja koji dolaze u samostan. Tako da imamo dosta monografija iz cijele Hrvatske, raznoraznih pjesama, osobne studije, čak postoje neki ljudi koji su darovali svoje cijele knjižnice. Primjerice od poznatog emigranta Nikolića, čiju cijelu knjižnicu imamo, sve što je izdao od Hrvatske Revije.

5. Je li građa samostanske knjižnice dostupna javnosti, tko mogu biti korisnici?

Knjižnica nije dostupna široj javnosti ali je otvorena za rad na znanstvenim radovima. Postoji prostorija/čitaonica gdje možete uzeti knjigu s police koja vam je potrebna i želite ju proučavati, nakon rada knjiga se pravovaljano vraća na svoje mjesto. Isto tako knjižnicu mogu koristiti naši vjernici koji imaju pravo posuditi knjige na određeno vrijeme (što se odnosi samo na duhovnu i svjetovnu građu, odobrenu za posudbu).

6. Trenutno, u kakvim se uvjetima nalazi samostanska knjižnica?

Građa se malo po malo sređuje i sprema na nove police. Vrijednu građu imamo spremljenu u trezorima prema pravilima vlažnosti temperature i slično. Knjižnica je većinom sređena i spremljena za korištenje, samo manjka knjiga koje su na restauraciji – i drugih manjih sitnica.

7. Tko radi u knjižnici, jesu li djelatnici stručne osobe?

Knjižnica franjevačkog samostana je sređivana s dvojicom ljudi (franjevcima). Jedan je bio pater Benko Horvat, koji je pomagao i radio na knjižnici od 2004. godine, dolaskom i samih knjiga koje su vraćene. To je bio posao koji je zahtijevao rad od jutra do mraka – svaki dan, brižno prelistavanje, pregledavanje, popravljanje – koliko se dalo popraviti. Od tadašnje građe jedan dio je otišao na restauraciju, od kojih je danas još ostalo oko 350 knjiga da se restaurira. Drugi franjevac koji je radio u knjižnici je pater Vatroslav Frkin, on je inače provincijski knjižničar i arhivist. Čijom se brigo upisuju i slažu knjige na policu.

8. Postoji li knjižnični katalog koji služi za pregledavanje/pronalaženje građe?

Ono što nam sad predstoji jest posao digitalizacije, da sve knjige upišemo u program koji je na razini naše provincije sa sjedištem u Zagrebu. Upisane knjige iz svih naših knjižnica su na zajedničkom serveru, s odabranim programom CROLIST. Taj program koristi i naša gradska knjižnica u Vukovaru, tako da bismo u suradnji s njima već od Rujna upisivali knjige. Inkunabule i sve rijetke knjige su već upisane, sada bi trebao uslijediti nastavak, sve dok knjižnica u potpunosti nije upisana, tj. u tom pogledu sređena.

ZAKLJUČAK

Knjiga je u srednjem vijeku bila neprocjenjivo blago ne samo zbog toga što je bila skupa jer je bila pisana rukom, nego još više zbog toga što je u svakoj, od liturgijske do poučne, bilo dragocjenih tekstova koji su bili temelj znanja o prošlosti i o novome vremenu. Često smo bili zadivljeni spoznajom da su u našim knjižnicama sačuvane knjige velikih znanstvenika i filozofa prošlosti, jednako onih koji su širili prostranstva duha kao i onih koji su novim tehnologijama poticali korisna i upotrebljiva znanja za napredak svih oblika života. Polako, ali ustrajno prevladavana je ona tradicija koja se potrošila, napuštaju se stari oblici iskaza da bi se ukorijenili novi oblici izražavanja. Svemu su tome pomogle knjige, jednako one velikih i znamenitih pisaca, kao i knjige skromnih propovjednika, zauzetih ljubitelja pravde i istine. Tiskana knjiga nikad nije bila namijenjena jednom čitatelju, nego mnogima, koji će riječ iz nje čitati ili slušati. I jedan i drugi doživljaj spoznaje bio je na izgradnju dobra osoba i društva.

Tako i ovaj diplomski rad, vjerujem, je pobliže dočarao odnos između Crkve i kulture, vjere i identiteta. Ono što se kroz povijest događalo na vukovarskom području utjecalo je na ono što smo mi danas. Ljubav koju mi gajimo prema našem gradu, našoj tradiciji, knjizi i samom zapisu je ono što je bilo posijano samim dolaskom franjevac na prostor vukovara. Njihova vjera, volja i nada protkani su kroz svako njihovo zapisano djelo, svaki napravljen čin, svako djelovanje bilo to u dobrim ili lošim trenucima. Rad koji su franjevci započeli u gradu Vukovaru i ono što danas rade, nije posao, već je stil života. Vjerujem da je to taj snažan razlog zbog kojeg su franjevački samostan i knjižnica imali utjecaj na oblikovanje vukovarske kulture, živjeli ono što rade, govore i pišu. Prateći rad začetnika franjevac, djelovanjem usuprot nepravilnostima, otvaranjem mogućnosti edukacije, samim čuvanjem vukovarske baštine oni su postali čuvari Vukovara, njegove kulture i identiteta.

LITERATURA

Knjige:

Adcock, E. P. 2003. IFLA-ina načela za skrb i rukovanje knjižničnom građom. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo

Gob, A.; Drouguet, N. 2007. Muzeologija, povijest, razvitak, izazovi današnjice. Zagreb : Antibarbarus

Hasenay, D.; Krtelić, M. (2007.-2008.) Uloga ispitivanja stanja fonda u zaštiti knjižničnih zbirki. // Knjižničarstvo: glasnik društva knjižničara Slavonije i Baranje. 11-12, 1-2

Karaman, I. 1994. Vukovar : vjekovni hrvatski grad na Dunavu. Koprivnica : Nakladna kuća "Dr. Feletar"

Marić, R. 1998. Franjevački samostan i crkva sv. Filipa i Jakoba. Vukovar : Gradski muzej Vukovar

Papinsko vijeće za kulturu. 2010. Vjera i kultura : antologija tekstova papinskog učiteljstva od Lava XIII. do Ivana Pavla II. Zagreb : Kršćanska sadašnjost

Paškal, C. 1980. Vukovar i Franjevci : povijesno kulturni prikaz djelovanja Franjevaca u Vukovaru prigodom 760 godina prvog pismenog spominjanja Vukovske županije i 250 godina postojanja Franjevačkog samostana u Vukovaru

Nema Korica; Pečat (Rimokatolički župski ured Duha Svetoga Nuštar); Broj I-22-08-2001/29.23.2

Članci na Internet izvoru:

Krtalić, M.; Čop, T.; Hasenay, D. (2012.) „Organizacijske pretpostavke zaštite knjižne baštine u samostanskim knjižnicama“. Libellarium : časopis za povijest pisane riječi, knjige i baštinskih ustanova. 3, 2,

URL: http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=115519 (5.veljače2015.)

Internet izvor:

Franjevci Kapucini. „Franjo Asiški“ URL: <http://kapucini.hr/duhovnost/poziv-sv-franje> (10. svibnja 2015)

Standardi za specijalne knjižnice u Republici Hrvatskoj URL: www.hkdrustvo.hr (20.travnja2015.)

Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara. URL: <http://www.zakon.hr/z/340/Zakon-o-za%C5%A1titi-i-o%C4%8Duvanju-kulturnih-dobara> (20. travnja 2015.)

Župa sv. Filipa i Jakova u Vukovaru URL: <http://filipjakov-vu.com/o-nama/samostan-i-crkva-sv-filipa-i-jakova/samostanska-knjiznica-i-arhiv/> (10. veljače 2015.)

PRILOZI

Prilog 1: Upitnik o knjižnici

UPITNIK O KNJIŽNICI U FRANJEVAČKOM SAMOSTANU SV. FILIPA I JAKOVA, VUKOVAR

1. Danas, koliko samostanska knjižnica utječe na oblikovanje kulture grada Vukovara?
2. Što želite izdvojiti kao blago kulture grada Vukovara?
3. Koju vrstu građe možemo vidjeti u samostanskoj knjižnici?
4. Koji je ukupan broj građe u samostanskoj knjižnici?
5. Je li građa samostanske knjižnice dostupna javnosti, tko mogu biti korisnici?
6. Trenutno, u kakvim se uvjetima nalazi samostanska knjižnica?
7. Tko radi u knjižnici, jesu li djelatnici stručne osobe?
8. Postoji li knjižnični katalog koji služi za pregledavanje/pronalaženje građe?